

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Кафедра загальної та прикладної лінгвістики

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

МИСЛЕННЄВІ ТА КОМУНІКАТИВНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ

Для напрямку 6.020303 Філологія (Прикладна лінгвістика)

Автор: Бабій Ю.Б.,
кандидат філологічних наук,
доцент

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики від «28» серпня 2017 р.

Затверджено на засіданні навчально-методичної комісії філологічного факультету

від «28» серпня 2017 р.

Затверджено на засіданні вченої ради філологічного факультету від «29» серпня 2017 р.

Миколаїв 2017

ВИТЯГ ІЗ
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
6.020303 “Філологія. Прикладна лінгвістика”
Напрямок підготовки – 0203 “Гуманітарні науки”
освітньо-кваліфікаційного рівня “МАГІСТР”

«МИСЛЕННЄВІ ТА КОМУНІКАТИВНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ»

Навчальна дисципліна «Мисленнєві та комунікативні основи діяльності» викладається має на меті не лише всебічне ознайомлення студентів із природою, особливостями й закономірностями мовленнєвого спілкування, його структурою та складниками, а насамперед передбачає формування діяльнісного, динамічного уявлення про феномен мови як багатоаспектне явище, з’ясування статусу й типології комунікативних виявів та шляхів їх оптимізації, усвідомлення цінних ідей минулого та ознайомлення із сучасними науковими напрямами, скерованими на дослідження мовленнєвої діяльності людини. Теоретичні аспекти курсу становитимуть підґрунтя для поліпшення загальної комунікативної адекватності й майстерності студентів – майбутніх лінгвістів, оскільки його практична мета скерована на формування умінь і навичок емпатичної комунікації, усвідомлення комплексного характеру спілкування, систематизації та багатопрофільного лінгвістичного аналізу (в тому числі – з використанням низки сучасних експериментальних методик) різноманітних комунікативних ситуацій і жанрів, уміння застосовувати ефективні мовленнєві стратегії та водночас – виокремлювати деструктивні елементи вербальної комунікації.

ВИТЯГ ІЗ
ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
6.020303 “Філологія. Прикладна лінгвістика”
Напрямок підготовки – **0203 “Гуманітарні науки”**
освітньо-кваліфікаційного рівня **“Магістр”**
«Мисленнєві та комунікативні основи діяльності»

Підготовка магістра в галузі прикладної лінгвістики має бути комплексною та специфікованою водночас. Бакалавр філології за спеціальністю “Прикладна лінгвістика” повинен мати професійні знання та вміння застосовувати їх у своїй професійній діяльності.

Магістр повинен знати:

- основні світоглядні теорії та концепції в галузі гуманітарних і соціально-економічних наук;
- еволюцію парадигм мовознавства ХІХ-ХХІ століть; мати уявлення про лінгвістику як особливу науку, що вивчає онтологію мови як системи знаків, її структуру та функціональну спрямованість; розуміти принципи співвідношення мови і суспільства, мови і культури, мови і релігії, мови та соціальних стратів; мати уявлення про мову як фактор об'єднання етносу, народу, нації;
- сучасні наукові методи лінгвістичних, зокрема соціолінгвістичних, психолінгвістичних, лексикографічних, семантичних, когнітивних досліджень;
- сутність мови як суспільного явища, її зв'язок з мисленням, культурою та суспільним розвитком народу; принципів зв'язок мови і світу; походження і розвиток мови, її рівні; основні одиниці мови і мовлення; функціональні властивості мови,
- методичну характеристику основних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, письма) на різних етапах навчання;
- ***Магістр повинен уміти:***
- використовувати принципи історичного підходу для інтерпретації різних подій суспільного життя як минулого, так і теперішнього; використовуючи знання з фундаментальних та професійно-орієнтованих дисциплін,
- бути спроможним самостійно опановувати нові знання, критично оцінювати набутий досвід з позицій останніх досягнень філологічної науки та соціальної практики; розуміти основні проблеми дисциплін, що визначають конкретну галузь діяльності;
- володіти чотирма видами мовленнєвої діяльності на базі достатнього обсягу знань з фонетики, граматики, лексики, орфографії, пунктуації та лінгвокраїнознавства.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Кафедра загальної та прикладної лінгвістики

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної роботи

_____ Н. І. Василькова

28 серпня 2017 р.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
МИСЛЕННЄВІ ТА КОМУНІКАТИВНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ

Ступінь магістра

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

035 Філологія

Код та найменування спеціальності

035. 10 Філологія (Прикладна лінгвістика)

Предметна спеціалізація

Філологічний факультет

Миколаїв – 2017

Програму розроблено та внесено: Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського

Програму схвалено на засіданні кафедри загальної та прикладної лінгвістики
Протокол від «28» серпня 2017 року № 1

Завідувач кафедри загальної та прикладної лінгвістики _____ (Коч Н. В.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією філологічного факультету

Протокол від «28» серпня 2017 року № 1

Голова навчально-методичної комісії _____ (Мхитарян О. Д.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією університету

Протокол від «28» серпня 2017 року № 1

Голова навчально-методичної комісії університету _____ (Василькова Н. І.)

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Мисленнєві та комунікативні основи діяльності» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів напряму підготовки 035.10. Філологія, предметної спеціалізації 035.10 Прикладна лінгвістика.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: мова та мовлення в аспекти породження та формування мовленнєвої діяльності людини на різних вікових етапах.

Міждисциплінарні зв'язки: стилістика, риторика, психологія, психолінгвістика, анатомія, фізіологія, біологія.

Програма навчальної дисципліни складається з такого модуля: **Модуль 1:** Сучасні тенденції оптимізації теорії мовленнєвої діяльності.

Мета та завдання навчальної дисципліни:

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Мисленнєві та комунікативні основи діяльності» є піднесення теоретичного рівня знань студентів щодо суті, природи, видів, функцій та значення складного компоненту психіки як мовлення. Ознайомити із методиками, завданнями, текстами та вправами з метою виявлення рівня володіння мовою та розвитку зв'язного мовлення, що допоможе у підвищенні відповідальності перед собою і навколишніми за якість мовленнєвої діяльності, у оволодінні ефективними формами спілкування.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Мисленнєві та комунікативні основи діяльності» є:

- пізнавальні - ознайомити студентів із науковими основами психолінгвістики;
- методичні - озброїти знаннями щодо виявлення рівня володіння мовою, методикою роботи з розвитку навичок мовленнєвої діяльності учнів;
- практичні - методики, завдання, тексти та вправи для визначення рівнів володіння мовою та вміти застосовувати їх на практиці.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні: Застосовує досягнення національної та світової культури у вирішенні власних професійних та життєвих завдань; володіє розвиненою культурою мислення, умінням ясно й логічно висловлювати свої думки; володіє навичками наукової організації праці; розвиває навички самостійного опанування нових знань; уміє працювати з довідковою літературою, різнотипними словниками, електронними базами даних, системами інформаційного пошуку.

II. Фахові: орієнтується в наукових парадигмах прикладного мовознавства, теорії та практиці ефірної комунікації; уміє застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями; критично оцінює набутий досвід із позицій останніх досягнень філологічної науки; володіє сучасною мовознавчою термінологією; володіє уміннями та навичками здійснювати мовленнєву діяльність, зумовлену комунікативною метою; володіє уміннями та навичками здійснювати мовленнєву діяльність, зумовлену комунікативною метою; знає теорії виникнення мови (філогенез) та процесу становлення і розвитку мовлення окремого індивіда; володіє мовою як пізнавальним знаряддям кодування та трансформації знань; володіє всіма видами мовленнєвої діяльності (говоріння, читання, письмо, аудіювання) на базі достатнього обсягу знань з фонетики, граматики, лексики, орфографії, пунктуації.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 години / 3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Кредит 1. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОПТИМІЗАЦІЇ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

Тема 1. Формування та сучасний стан теорії мовленнєвої діяльності як науки.

Тема 2. Витоки теорії мовленнєвої діяльності. Основні категорії.

Кредит 2. СПЕЦИФІКА І СТРУКТУРА МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ.

Тема 1. Специфіка і структура мовленнєвої діяльності людини.

Тема 2. Матеріал та методи дослідження в теорії мовленнєвої діяльності.

Кредит 3. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ

Тема 1. Передумови формування усного мовлення: засади, принципи, труднощі.

Тема 2. Критичний вік засвоєння мовлення. Етапи формування мовлення.

Тема 3. Мовні афазії, способи роботи із ними.

Рекомендована література

Базова

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник – 2-ге вид., доп. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 376 с.
2. Белянин В.П. Психолінгвістика. – М. : Флинта, 2004. – 274 с.

3. Жинкин Н.И. Речь как проводник информации. – М. : Генезис, 1992. – 376 с.
4. Загнітко А.П., Домрачева І.Р. Основи мовленнєвої діяльності. – Донецьк : Український культурологічний центр, 2001. – 56 с.
5. Ковалевська Т.Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування. – Одеса : Астропринт, 2001. – 312 с.
6. Леонтьев А.А. Основы психолінгвістики. – М. : Прогресс, 1999 – 278 с.
7. Львов М.Р. Основы теории речи. – М. : Прогресс, 1999. – 265 с.
8. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
9. Семенюк О.А. Основи теорії комунікації : навч. посібник. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 240 с.
10. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посібник. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 312 с.

Допоміжна

1. Ажнюк Б.М. Мовні явища як етнокультурна цілісність // О.О.Потебня і проблеми сучасної філології. – К. : Вища школа, 1992. – С.67-82.
2. Ахутина Т.В. Порождение речи: Нейролингвистический анализ синтаксиса. – М. : Прогресс, 1989 – 256 с.
3. Бацевич Ф.С. Когнітивне і лінгвістичне в процесах вербалізації // Мовознавство. – 1997. – №6. – С.34-39.
4. Гоман З. Мистецтво говорити. – К. : Юніверс, 1996. – 135 с.
5. Крейдлин Г. Невербальная семиотика // Язык тела и естественный язык. – М. : Когито-Центр, 2002. – С.56-73.
6. Крижанская Ю.С., Третьяков В.П. Грамматика общения. – М. : Лабиринт, 1999.
7. Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. Краткий словарь когнитивных терминов. – М. : Рефл-бук, 1996. – 234 с.
8. Норман Б.Ю. Грамматика говорящего. – СПб. : Феникс, 1994. – 341 с.
9. Носенко Э.Л. Эмоциональное состояние и речь. – М. : Мысль, 1981. – 154 с.
10. Овчиннікова А.П. П'ять кроків до гарної мови. – Одеса : Астропринт, 1997. – 186 с.
11. Потапова Р.К. Коннотативная паралингвістика. – М. : Тандем, 1997. – 326 с.
12. Лефевр В.А. Речевое воздействие: психологические и психолінгвістические проблемы. – М. : Когито-центр, 1986. – 175 с.
13. Стернин И.А. Введение в речевое воздействие. – Воронеж : ВНК, 2001. – 214 с.

14. Супрун А.Е. Лекции по теории речевой деятельности. – Минск : Галиция, 1996. – 156 с.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: екзамен

5. Засоби діагностики успішності навчання: виконання індивідуальних та творчих завдань, тестових завдань, контрольних і практичних робіт, колоквіум, написання рефератів, повідомлень.

**МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Кафедра загальної та прикладної лінгвістики

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної роботи

_____ Н. І. Василькова

28 серпня 2017 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
МИСЛЕННЄВІ ТА КОМУНІКАТИВНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ**

Ступінь магістра

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

035 Філологія

Код та найменування спеціальності

035. 10 Прикладна лінгвістика

Предметна спеціалізація

Філологічний факультет

2017-2018 навчальний рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Мисленнєві та комунікативні основи діяльності» для студентів напряму підготовки 035 Філологія, спеціальності 035.10 Філологія (Прикладна лінгвістика).

Розробник: Бабій Юлія Борисівна, доцент кафедри загальної та прикладної лінгвістики, кандидат філологічних наук, доцент _____
(Бабій Ю.Б.)

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри загальної та прикладної лінгвістики

Протокол № 1 від «28» серпня 2017 р.

Завідувач кафедри _____ (Коч Н. В.)

«28» серпня 2017 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 03 Гуманітарні науки	Нормативна	
	Спеціальність 035 Філологія		
Загальна кількість годин – 90	Предметна спеціалізація 035.10 Філологія (Прикладна лінгвістика)	Рік підготовки:	
		7-й	
		Семестр	
		9-й	
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання 4: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2	Ступінь магістра	8 год	
		Практичні, семінарські	
		14 год	
		Самостійна робота	
		68 год	
		Вид контролю: екзамен	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 90 год.: 22-0 год. – аудиторні заняття, 68 год. – самостійна робота (23%/77%).

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу: піднесення теоретичного рівня знань студентів щодо суті, природи, видів, функцій та значення складного компоненту психіки як мовлення. Ознайомити із методиками, завданнями, текстами та вправами з метою виявлення рівня володіння мовою та розвитку зв'язного мовлення, що допоможе у підвищенні відповідальності перед собою і навколишніми за якість мовленнєвої діяльності, у оволодінні ефективними формами спілкування.

Завданнями курсу:

- 1) пізнавальні - ознайомити студентів із науковими основами психолінгвістики;
- 2) методичні - озброїти знаннями щодо виявлення рівня володіння мовою, методикою роботи з розвитку навичок мовленнєвої діяльності учнів;
- 3) практичні - методики, завдання, тексти та вправи для визначення рівнів володіння мовою та вміти застосовувати їх на практиці.

У результаті вивчення курсу студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні: Застосовує досягнення національної та світової культури у вирішенні власних професійних та життєвих завдань; володіє розвиненою культурою мислення, умінням ясно й логічно висловлювати свої думки; володіє навичками наукової організації праці; розвиває навички самостійного опанування нових знань; уміє працювати з довідковою літературою, різнотипними словниками, електронними базами даних, системами інформаційного пошуку.

II. Фахові: орієнтується в наукових парадигмах прикладного мовознавства, теорії та практиці ефірної комунікації; уміє застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями; критично оцінює набутий досвід із позицій останніх досягнень філологічної науки; володіє сучасною мовознавчою термінологією; володіє уміннями та навичками здійснювати мовленнєву діяльність, зумовлену комунікативною метою; володіє уміннями та навичками здійснювати мовленнєву діяльність, зумовлену комунікативною метою; знає теорії виникнення мови (філогенез) та процесу становлення і розвитку мовлення окремого індивіда; володіє мовою як пізнавальним знаряддям кодування та трансформації знань; володіє всіма видами мовленнєвої діяльності (говоріння, читання, письмо, аудіювання) на базі достатнього обсягу знань з фонетики, граматики, лексики, орфографії, пунктуації.

2. Програма навчальної дисципліни

Кредит 1. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОПТИМІЗАЦІЇ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

Тема 1. Формування та сучасний стан теорії мовленнєвої діяльності як науки.

Тема 2. Витоки теорії мовленнєвої діяльності. Основні категорії.

Кредит 2. СПЕЦИФІКА І СТРУКТУРА МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ.

Тема 1. Специфіка і структура мовленнєвої діяльності людини.

Тема 2. Матеріал та методи дослідження в теорії мовленнєвої діяльності.

Кредит 3. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ

Тема 1. Передумови формування усного мовлення: засади, принципи, труднощі.

Тема 2. Критичний вік засвоєння мовлення. Етапи формування мовлення.

Тема 3. Мовні афазії, способи роботи із ними.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1. Денна форма навчання

Назви кредитів	Кількість годин				
	сь	у тому числі			
		ог	аб	нд.	р
1	0	4			8
Кредит 1. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОПТИМІЗАЦІЇ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.					
Тема 1. Формування та сучасний стан теорії мовленнєвої діяльності як науки. Основні категорії. (Вступ. Теорія мовленнєвої діяльності як наука. Багатоаспектність мови. Мова і мовлення. Прикладні можливості теорії мовленнєвої діяльності. Витоки теорії мовленнєвої діяльності. Філософські, психологічні та лінгвістичні концепції. Сучасний стан теорії мовленнєвої діяльності. Американська та східно-європейська традиції.)	1				4

Кредит 2. СПЕЦИФІКА І СТРУКТУРА МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ.						
Тема 1. Специфіка і структура мовленнєвої діяльності людини (Мовленнєвий акт. Структура і складники мовленнєвого акту).						
Тема 2-3. Матеріал та методи дослідження в теорії мовленнєвої діяльності. (Матеріал дослідження в теорії мовленнєвої діяльності. Методи дослідження в теорії мовленнєвої діяльності).						2
Кредит 3. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ						
Тема 1. Передумови формування усного мовлення: засади, принципи, труднощі. Вимова голосних/приголосних. Гуління, дитячий лепет.	0					
Тема 2. Критичний вік засвоєння мовлення. Етапи формування мовлення. Діти-Мауглі.	3					6
Тема 3. Мовні афазії, способи роботи із ними.						0
<i>Разом:</i>	0		4			8

6. Теми практичних занять

/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОПТИМІЗАЦІЇ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ		
.	Теорія мовленнєвої діяльності як наука. Сучасний стан теорії мовленнєвої діяльності. Витоки теорії мовленнєвої діяльності.	2
	Прикладні можливості теорії мовленнєвої діяльності.. Філософські, психологічні та лінгвістичні концепції. Сучасний стан теорії мовленнєвої	2

	діяльності.	
Кредит 2. СПЕЦИФІКА І СТРУКТУРА МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ.		
	Специфіка і структура мовленнєвої діяльності людини (Мовленнєвий акт. Структура і складники мовленнєвого акту).	2
	Матеріал та методи дослідження в теорії мовленнєвої діяльності.	2
Кредит 3. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ		
	Передумови формування усного мовлення: засади, принципи, труднощі	2
	Критичний вік засвоєння мовлення. Етапи формування мовлення.	2
-6.	Мовні афазії, способи роботи із ними.	2
Разом:		14

8. Самостійна робота

/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОПТИМІЗАЦІЇ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ		
	Багатоаспектність мови. Мова і мовлення. Прикладні можливості теорії мовленнєвої діяльності.	4
	Філософські, психологічні та лінгвістичні концепції в теорії мовленнєвої діяльності.	12
	Американська та східно-європейська традиції теорії мовленнєвої діяльності.	14
Кредит 2. СПЕЦИФІКА І СТРУКТУРА МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ.		
	Структура і складники мовленнєвого акту.	8
	Процеси породження та сприйняття мовлення.	8
	Основні моделі мовлення.	2

Кредит 3. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ		
	Вимова голосних/приголосних. Гуління, дитячий лепет.	6
	Діти-Мауглі: особливості формування мовленнєвої діяльності.	8
	Мовленнєві афазії. Причини мовленнєвих порушень	6
	Разом:	68

9. Індивідуальні завдання

I. Дайте відповіді на питання:

1. У чому причини мовленнєвих помилок?
2. Наскільки правильна стохастична модель мовлення?
3. У чому сутність теорії Хомського?
4. Які особливості внутрішнього мовлення (за Л. Виготським)
5. Опишіть модель продукування мовлення, запропоновану О.Леонтьєвим.

Варіант 1

1. Розкрити другий етап породження мовленнєвого висловлювання (етап виникнення задуму висловлювання).
2. Дати характеристику психологічній структурі внутрішнього мовлення.

Варіант 2

1. Дати характеристику третьому етапу (етапу „семантичного запису”).
2. розкрити особливості „еґоцентричного мовлення”.

II. Законспектувати:

1. До питання про стан мовленнєвої культури в Україні // Відродження. - 1993. – N 10. – С.18 – 24.
2. Плющ Надія. Мова – солов'їна. То чому ж цвірінькаємо? (Про вимовні норми в умовах українсько-російської двомовності) // Урок української. – 2001. – N 4. – С.33 – 45.
3. Андрусів С. Страх перед мовою як психокомплекс сучасного українця // Сучасність. – 1995. – N 7-8.

III. Теми для рефератів:

1. Мова як складний механізм узагальнення.

2. Передумови виникнення мовлення у прадавніх людей. Еволюція мовленнєвого спілкування.
3. Мова і мовлення, їх значення для людини.
4. Структурні одиниці мови, їх характеристика.
5. Значення комунікативної функції мовлення для становлення повноцінної особистості.
6. Мова - умова думки.
7. Мова як чинник обмеження пізнання світу.
8. Мова як умова спілкування.
9. Мова як регулятор діяльності людини.
10. Сучасний стан психолінгвістики.

10. Методи навчання

Усний виклад матеріалу, проблемне навчання, робота з підручником та додатковими джерелами, вправи, спостереження над усним мовленням, спостереження над мовним матеріалом, порівняльний аналіз, виразне читання текстів; інтерактивні імітаційні методи (рольові ігри, ситуативні завдання); специфічні прийоми: фонетичний, лексичний, граматичний, стилістичний розбори).

11. Методи контролю

Самостійні роботи, виконання тестових завдань, контрольні модульні роботи.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Кредити	1		2		3			Сума
	1	2	1	2	1	2	3	
Поточне оцінювання	5	5	5	0	0			300
Сам.р об.	70		35		40			
Конт рольна робота			40		40			
Всього за кредитом	100		100		100			

Шкала оцінювання: національна та ECTS (для I-III, V,VI курсів)

ОЦІНКА ЄКТС	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано
F*	1-34		

13. Методичне забезпечення

1. Бабій Ю.Б. Основи мовленнєвої діяльності: навчально-методичні рекомендації. – Миколаїв, 2012.
2. Бабій Ю.Б. Основи мовленнєвої діяльності. – НМК.

14. Рекомендована література

Базова

11. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник – 2-ге вид., доп. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 376 с.
12. Белянин В.П. Психолінгвістика. – М. : Флінта, 2004. – 274 с.
13. Жинкин Н.И. Речь как проводник информации. – М. : Генезис, 1992. – 376 с.
14. Загнітко А.П., Домрачева І.Р. Основи мовленнєвої діяльності. – Донецьк : Український культурологічний центр, 2001. – 56 с.
15. Ковалевська Т.Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування. – Одеса : Астропринт, 2001. – 312 с.
16. Леонтьев А.А. Основы психолінгвістики. – М. : Прогресс, 1999 – 278 с.
17. Львов М.Р. Основы теории речи. – М. : Прогресс, 1999. – 265 с.
18. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.

19. Семенюк О.А. Основи теорії комунікації : навч. посібник. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 240 с.

20. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посібник. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 312 с.

Допоміжна

15. Ажнюк Б.М. Мовні явища як етнокультурна цілісність // О.О.Потебня і проблеми сучасної філології. – К. : Вища школа, 1992. – С.67-82.

16. Ахутина Т.В. Порождение речи: Нейролингвистический анализ синтаксиса. – М. : Прогресс, 1989 – 256 с.

17. Бацевич Ф.С. Когнітивне і лінгвістичне в процесах вербалізації // Мовознавство. – 1997. – №6. – С.34-39.

18. Гоман З. Мистецтво говорити. – К. : Юніверс, 1996. – 135 с.

19. Крейдлин Г. Невербальная семиотика // Язык тела и естественный язык. – М. : Когито-Центр, 2002. – С.56-73.

20. Крижанская Ю.С., Третьяков В.П. Грамматика общения. – М. : Лабиринт, 1999.

21. Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. Краткий словарь когнитивных терминов. – М. : Рефл-бук, 1996. – 234 с.

22. Норман Б.Ю. Грамматика говорящего. – СПб. : Феникс, 1994. – 341 с.

23. Носенко Э.Л. Эмоциональное состояние и речь. – М. : Мысль, 1981. – 154 с.

24. Овчиннікова А.П. П'ять кроків до гарної мови. – Одеса : Астропринт, 1997. – 186 с.

25. Потапова Р.К. Коннотативная паралингвистика. – М. : Тандем, 1997. – 326 с.

26. Лефевр В.А. Речевое воздействие: психологические и психолингвистические проблемы. – М. : Когито-центр, 1986. – 175 с.

27. Стернин И.А. Введение в речевое воздействие. – Воронеж : ВНК, 2001. – 214 с.

28. Супрун А.Е. Лекции по теории речевой деятельности. – Минск : Галиция, 1996. – 156 с.

15. Інформаційні ресурси

: <http://moodle.mnu.mk.ua/cours>

логін: julanta; пароль: aY>ke>7HTX>t

ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Порушення звуковимови при нормальному слухові та збереженій іннервації мовного апарату називається:

{~дизартрія
~дислексія
=дислалія
~алалія}

Як по-іншому називається проста дислалія?

{~одноморфна
=мономорфна
~поліморфна
~двоморфна}

Скільки ознак враховують, класифікуючи приголосні звуки?

{=п'ять
~чотири
~шість
~вісім}

У скільки артикуляційних груп об'єднують приголосні фонемі в українській літературній мові?

{~десять
~одинадцять
=дванадцять
~тринадцять}

Проблема дихотомії мова/мовлення була вперше сформульована науковцем:

{~О. Леонтьєвим
~Л. Виготським
~Л. Щербою
=Ф. де Соссюром}

Кому належить праця під назвою «О тройком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании»?

{~Ф. де Соссюру
=Л. Щербі
~Л. Виготському
~М. Жинкіну}

Які основні елементи спілкування встановив Арістотель (384-322 рр. до н.е.) у своїй «Риторичі»?

{=мовець, слухач і саме мовлення
~мовець та слухач
~мовець, слухач та мова
~мова, мовлення та мислення}

Хто відзначав індивідуальний і соціальний боки мовленнєвої діяльності, вказував, що в кожний конкретний момент мовленнєва діяльність є одночасно і сьогодення, і продукт минулого?

{~О. Леонтьєв}

~Л. Виготський
~Л. Щерба
=Ф. де Соссюр }

Важливе місце у створенні передумов для становлення сучасної психолінгвістики
посідає наукова творчість:

{~В. фон Гумбольдта
~Ф. де Соссюра
=Л. Виготського
~О. Потєбні }

Вербальне спілкування за допомогою мовних знакових одиниць: слів,
синтаксичних конструкцій, тексту, інтонацій, часто за підтримки невербальних засобів –
це:

{=мовлення
~мова
~спілкування
~монолог }

У якому віці дитина наслідує дорослому — повторює за ним різноманітні звуки і
склади:

{~до 6 місяців
~до 7 місяців
~до 8 місяців
=до 10 місяців }

Одиниця мовленнєвого процесу й одиниця породження тексту – це:

{=мовленнєвий акт
~мова
~спілкування
~комунікація }

Чим зумовлена кожна свідомо дія людини?

{~історичним розвитком
=мотивацією
~її власним рішенням
~зовнішніми чинниками }

Запам'ятовування, збереження і відтворення індивідом його досвіду – це:

{~уява
~мислення
=пам'ять
~роздуми }

У чому полягає сутність читання як виду мовленнєвої діяльності?

{~сприймання на слух мовлення, його розуміння
=сприймання зором графічних знаків, їх усвідомлення та розуміння
~побудова власних усних висловлювань
~створення власних писемних висловлювань }

Що вважають першим проявом передмовної активності дитини?

{~белькотання }

~фраза
~слова
=крик}

Які основні ознаки голосних?

{=ряд, підняття, лабіалізація
~огубленість, неогубленість
~дзвінкість, лабіалізація
~ряд, чистий тон}

Скільки виділяють основних видів вад вимови?

{~три
=чотири
~п'ять
~шість}

Що потрібно знати, працюючи з учнями, які мають вади звуковимови?

{~коли вперше ці вади стали помітними
~характерні особливості цих вад
=кількісні та якісні дані про стан їхньої вимови
~методи подолання вади}

Вироблення правильної вимови окремого звука полягає у:

{=формуванні правильної артикуляції звука та введенні його у повсякденне мовлення

~постійному повторенні цього звука
~механічному впливі на мовленнєві органи
~промовлянні відповідного звука подумки}

Порушення тембру голосу та звуковимови, обумовлене анатоμο-фізіологічними дефектами мовленнєвого апарату – це:

{~ринофонія
=ринолалія
~дизартрія
~дислалія}

Сукупність окремих індивідуальних мовних систем, кожна з яких виводиться з конкретного мовного матеріалу – це:

{=мовна система
~мовна діяльність
~мовна структура
~мовлення}

Сукупність всього мовленнєвого та сприйнятого у довільних конкретних обставинах і в ту чи іншу епоху життя даної конкретної групи – це:

{~мовна структура
~мовний етикет
=мовний матеріал
~мовна система}

Назвіть три основні функції мови:

{~емотивна, інформаційна, мислетворча}

=інформаційна, комунікативна, мисленнева
~естетична, комунікативна, номінативна
~експресивна, гносеологічна, ідентифікуюча}

Кому належить вислів «Мова завжди втілює у собі своєрідність народу»?

{~В. Вундту
~Ф. де Соссюру
~Ф. Боппу
=В. фон Гумбольдту}

Якому явищу притаманні такі ознаки як конкретність, активність, динамічність?

{=мовленню
~мові
~мисленню
~спілкуванню}

Якому явищу належать такі ознаки як стабільність, довговічність, довготривалість?

{~мовленню
=мові
~мисленню
~спілкуванню}

Одним з визначальних принципів зародження та формування живої матерії постає:

{~адекватне відтворення внутрішнього середовища
~застосування осциляції зовнішніх умов середовища
=адекватне відтворення зовнішнього середовища
~застосування осциляції внутрішнього середовища}

Філософська категорія для позначення внутрішньо притаманної об'єктивній реальності властивості відносно стійко зберігати зміну структури в процесі взаємозв'язку та взаємодії – це:

{~сприйняття
~породження
~продукування
=відображення}

Хто залишив цікаві роздуми із загальних проблем мовленнєвої діяльності та мови?

{=християнські філософи
~філософи доби Відродження
~українські мовознавці
~американські лінгвісти}

Хто звернув увагу на знакову природу мови, визначив асиметрію плану змісту і плану вираження, вказуючи на членованість плану вираження, неспіввідносну з членованістю плану змісту?

{~Арістотель
=Блаженний Августин Аврелій
~Сократ
~Геракліт}

Хто вказав на те, що мовлення є виразником розумових рухів?

{~Блаженний Августин Аврелій}

~Іоан Дамаскін
=Немесій Ефеський
~Вільгельм фон Гумбольдт }

Кому належить вислів «Внутрішнє слово є рух душі, що відбувається при повному розуму – без усякого зовнішнього вираження. Звідси ми часто й мовчки ведемо самі з собою бесіду, а також розмовляємо уві сні»?

{~Арістотелю
~Блаженному Августину Аврелію
~Немесію Ефеському
=Іоану Дамаскіну }

Хто з науковців підкреслював діяльнісний, а не предметний аспект мови, а також її творчу природу, що пояснювало мінливість мови?

{~Фердинан де Сосюр
=Вільгельм фон Гумбольдт
~Ноам Хомський
~Олександр Опанасович Потебня }

Кому належить думка про те, що «Мова – це світ, що лежить між світом зовнішніх явищ і внутрішнім світом людини»?

{~Фердинанду де Соссюру
=Вільгельму фон Гумбольдту
~Ноаму Хомському
~Олександру Опанасовичу Потебні }

Хто неодноразово відзначав образний характер змісту слова і вважав, що слово є засобом розвитку думки й зміни образу в поняття?

{=Олександр Опанасович Потебня
~Фердинанд де Соссюр
~Вільгельм фон Гумбольдт
~Ноам Хомський }

Хто підкреслював психічність і соціальність людського мовлення, співвідносячи ці риси з індивідуальним і соціальним у мові?

{~Ф. де Соссюр
~ О. О. Потебня
=Бодуен де Куртене
~В. Вундт }

Хто вказував, що в кожний конкретний момент мовленнєва діяльність є одночасно і сьогодення, і продукт минулого?

{~Бодуен де Куртене
~В. Вундт
~О. О. Потебня
=Ф. де Соссюр }

Хто вважав, що мова служить для реалізації функціонування здатності до мовленнєвої діяльності, яка існує у кожного мовця?

{=Ф. де Соссюр
~О. О. Потебня
~Бодуен де Куртене }

~В. Вундт}

Хто зазначав, що смисловий бік мовлення формується у мовця від змісту до вираження, а сприймається слухачем – від вираження до змісту?

{~А Лурія
=Л. Виготський
~А. Н. Соколов
~П. Я. Гальперін}

Слово «мовлення» має такі значення (знайдіть зайвий варіант):

{~мовлення як процес
~мовлення як ораторський жанр
~мовлення як продукт мовленнєвої діяльності
=мовлення як стійка система знаків}

Мовлення в процесуальному значенні має синонім:

{~мовленнєвий продукт
=мовленнєва діяльність
~мовленнєвий жанр
~мовленнєвий стан}

Мовлення – це:

{~система звукових і графічних знаків, що виникла на певному рівні розвитку людства
~це процес опосередкованого й узагальненого відображення у мозку людини предметів об'єктивної дійсності
=спілкування, контакт між людьми, обмін думками і почуттями, інформацією
~це процес передавання й сприймання повідомлень за допомогою вербальних і невербальних засобів}

Виконуючи яку функцію мова самозбагачується?

{=когнітивну
~експресивну
~комунікативну
~інформаційну}

Який підхід до мови сприяв становленню теорії мовлення, породив функціональну стилістику, функціональну граматику тощо?

{~семантичний
~семантико-синтаксичний
~функціонально-граматичний
=функціональний}

У сфері спілкування провідною функцією є:

{~інформаційна
=комунікативна
~експресивна
~когнітивна}

Механізми пам'яті характеризуються такими властивостями:

{~акцентування, схематизація, гіперболізація
~якість, інтенсивність, тривалість}

~зосередженість, стійкість, обсяг
=запам'ятовування, збереження, розуміння, відтворення}

Пам'ять існує у двох формах:
{~довільна та стабільна
~послідовна та довільна
=довготривала і короткочасна
~короткочасна та мимовільна}

Підсистема, що забезпечує постійне збереження коли мова, як правило, зберігається навіть при відсутності її повтору – це:

{=довготривала пам'ять
~короткотривала пам'ять
~мимовільна пам'ять
~довільна пам'ять}

Підсистема, що забезпечує оперативне утримання і перетворення даних, що передані з довготривалої пам'яті – це:

{~довільна пам'ять
~мимовільна пам'ять
~довготривала пам'ять
=короткочасна пам'ять}

Вираження думки у графічному коді, коли обслуговуються і мовленнєві центри мозку, і пам'ять, і координувальні механізми, і навіть органи вимови – це:

{~усне мовлення
~спілкування
=письмо
~слухання}

Внутрішнє мовлення має чотири види:
{~говоріння, мовчання, письмо, слухання
=говоріння, аудіювання, письмо, читання
~читання, письмо, мовчання, мислення
~мислення, мовчання, письмо, читання}

Озвучення думки, кодовий перехід з мислинневого коду (з коду внутрішнього мовлення) на звуковий код, на код акустичний (фонетичний) – це:

{=говоріння
~письмо
~читання
~аудіювання}

Кодовий перехід з акустичного коду на код внутрішнього мовлення (на код думання – мислинневий код) – це:

{~говоріння
~письмо
~читання
=аудіювання}

В чому перевага усного мовлення?
{~непідготовленість}

=воно може доповнюватися невербальними засобами спілкування
~підготовленість
~можна вільно висловлювати думку}

Письмове мовлення має два напрямки:
{~читання та слухання
~вираження думки та говоріння
=письмо як вираження думки та читання
~читання та мислення}

Процес, дія, перекодування змісту думки з коду мислення на графічний, літерний код – це:

{=письмо
~читання
~говоріння
~слухання}

Кодовий перехід з графічного коду (надрукованого чи написаного тексту) на акустичний і, зазвичай одночасно, на код мислення – це:

{~письмо
~говоріння
~аудіювання
=читання}

Які види мислення вам відомі?
{=конкретно-діяльне, образне, логічне
~логічне, нелогічне
~загальне та конкретне
~внутрішнє та зовнішнє}

Які види логічного мислення вам відомі?
{~загальне та конкретне
=теоретичне мислення, емпіричне мислення
~повністю логічне, частково логічне
~образне та конкретно-діяльне}

Основною особливістю внутрішнього мовлення є його:

{~непідготовленість
~підготовленість
=предикативність
~модальність}

Розгорнуте зовнішнє мовлення існує у двох формах:

{~відкритій та закритій
=усній та письмовій
~загальній та конкретній
~теоретичній та практичній}

У скількох формах існує розгорнуте зовнішнє мовлення?

{=2
~3
~4

~5}

Усне мовлення може бути:

{~діалогічним та полілогічним
~підготовлене та непідготовлене
=діалогічним і монологічним
~внутрішнім та зовнішнім}

Основною ознакою усного мовлення є

{~підготовленість
~предикативність
~непредикативність
=непідготовленість}

Офіційна комунікація може бути:

{~поширеною та непоширеною
~монологічною та діалогічною
~закритою та публічною
=особистою і публічною}

Публічна комунікація поділяється на два підвиди:

{=масова і колективна
~індивідуальна та колективна
~масова та індивідуальна
~детальна і загальна}

На скільки підвидів поділяється публічна комунікація?

{=2
~3
~4
~5}

Основною ознакою письмового мовлення є:

{~непредикативність
~предикативність
~непідготовленість
=підготовленість}

Поява комунікативних намірів та конвенційної сигналізації спостерігається у дитини десь у віці:

{=8-9 років
~9-10 років
~6-7 років
~1-3 роки}

Скільки факторів, що визначають мовленнєву інтенцію виділяє О. О.Леонт'єв?

{~5
~6
~7
=8}

Порушення обсягу пам'яті пов'язане з дисфункцією:

{=лівої півкулі
~правої півкулі
~обох півкуль
~центрального мозку}

Труднощі відтворення інформації пов'язані з дисфункцією

{~лівої півкулі
=правої півкулі
~ЦНС
~обох півкуль}

До онтогенетичних ранніх форм пам'яті належить:

{~довготривала пам'ять
=мимовільна пам'ять
~короткотривала пам'ять
~одномоментна пам'ять}

Продуктивність мимовільного запам'ятовування залежить від:

{~характеру матеріалу
~особливостей діяльності характеру матеріалу
~розвиненості людини
=характеру матеріалу й особливостей діяльності з ним }

У дітей з порушенням мовлення під час довільного запам'ятовування спостерігається:

{=низька пізнавальна активність
~середня пізнавальна активність
~висока пізнавальна активність
~відсутність активності}

Хто вивчав особливості запам'ятовування дітей молодшого шкільного віку з дизартрією?

{~Л. О. Бадалян
~Л. Г. Журба
=К. М. Мастюкова
~Н. Я. Семаго}

Найпростіший психічний процес відображення різних властивостей предметів та явищ об'єктивного світу, що виникає за їхнього безпосереднього впливу на органи чуття – це:

{~почуття
=відчуття
~уява
~увага}

Джерелом пізнання навколишнього світу є:

{=відчуття
~почуття
~мовлення
~зорові рецептори}

Аналізатор складається з трьох частин:

{~фоторецепторів, терморецепторів, барорецепторів
~первинного поля, вторинного поля, ядерної зони
~лівої півкулі, правої півкулі, нервових каналів
=периферичного відділу, аферентних та еферентних нервових шляхів, підкоркових і коркових відділів}

Зі скількох частин складається аналізатор?

{~2
=3
~4
~5}

Для відчуттів характерні такі властивості:

{=якість, інтенсивність, тривалість, просторова локалізація
~якість, кількість, тривалість
~інтенсивність, простота, якість
~тривалість, локалізація, простота }

Кількісна характеристика, визначається силою дії подразника та функціональним станом рецептора – це:

{~якість відчуття
~тривалість відчуття
=інтенсивність відчуття
~кількість відчуття}

Часова характеристика, що визначається функціональним станом рецептора, а також тривалістю дії подразника та його інтенсивністю – це:

{~інтенсивність відчуття
~кількість відчуття
~якість відчуття
=тривалість відчуття}

Розвиток відчуттів тісно пов'язаний із:

{=розвитком мовлення
~віком людини
~розвитком фізичних характеристик
~пам'яттю}

Відображення предметів та явищ об'єктивної дійсності в цілому, коли вони безпосередньо впливають на органи чуття – це:

{~відтворення
=сприймання
~породження
~перетворення}

Важливу функцію у процесі сприймання виконує:

{~мова
~нервова система
=мовлення
~відчуття}

Для сприймання характерні такі властивості:

{~узагальненість та предметність
~інваріантність та тривалість
~константність та цілісність
=предметність, цілісність, структурність, осмисленість}

Наслідками порушень просторового сприймання є стійкі розлади:

{~зору
=писемного мовлення, порушення лічби.
~усного мовлення
~координації}

Психічний процес опосередкованого й узагальненого відображення людиною предметів та явищ об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях і зв'язках – це:

{=мислення
~мовлення
~говоріння
~спілкування}

Найхарактернішою особливістю мислення є:

{~його незалежність від мови
~його зв'язок із мовою
=його зв'язок із мовленням
~його незалежність від мовлення}

Вид мислення, пов'язаний із практичними діями над предметами:

{~логічне
~теоретичне
~наочне
=предметно-дійове}

Розрізняють три основні види мислення:

{=предметно-дійове, наочно-образне, теоретичне
~логічне, теоретичне, наочне
~послідовне, довільне, логічне
~теоретичне, предметно-дійове, нелогічне}

Структурною одиницею мисленнєвого процесу є:

{=розумові дії
~говоріння
~артикуляційні дії
~слухання}

У якому віці дитина зосереджує свій погляд на обличчі того, хто розмовляє з нею, якщо вона знаходиться у вертикальному положенні у нього на руках?

{=до 3 місяців
~послі 6 років
~до 10 місяців
~з 1-го року}

На якому році життя розвивається монологічне мовлення, мовлення-повідомлення

{~на шостому
=на п'ятому}

~на четвертому
~на третьому}

Неодмінною умовою для всебічного розвитку дитини є:

{~хороші умови виховання
=її спілкування з дорослими
~відвідування дитячого садочку
~читання книжок}

Розвиток мовлення дитини в різні вікові періоди – це:

{=онтогенез
~філогенез
~еволюція
~конвергенція}

Хто стверджував що «Жестами, мимикой, хлопаньем в ладоши, ласковым лепетом ребенок достигает часто того, что ему в этом периоде жизни наиболее нужно, то есть любви, помощи и подчинения себе взрослых»?

{~А. С. Симонович
~Є. Н. Водовозов
=Є. Аркін
~Л. К. Шлегер}

Хто стверджував, що пізній початок навчання не відіграє тієї ролі у розвитку, який він має тоді, коли відбувається в оптимальний термін?

{~Ж. Піаже
~О. Леонтєв
~Е. Г. Еріксон
=Л. Виготський}

Беззвучне мовлення, що виникає у процесі мовлення – це:

{~усне мовлення
~публічне мовлення
=внутрішнє мовлення
~монолог}

За механізмами визначають дислалію

{~прогресивну та регресивну
=сенсорну, моторну й сенсо-моторну
~сенсорну та прогресивну
~регресивну та моторну}

Уперше звернувся до наукового дослідження мовленнєвої діяльності людини на психічній основі:

{~Ж. Піаже
~Л. Виготський
~Ф. де Соссюр
=В. фон Гумбольдт}

Психологічний аспект у ТМД започаткований:

{=Л. Виготським
~Ж. Піаже}

~В. фон Гумбольдтом
~Ф. де Соссюром}

Коли у дітей зникає загальна пом'якшеність мовлення, зменшується кількість перестановок та пропусків звуків?

{~на третьому році життя
=наприкінці четвертого року життя
~на другому році життя
~на першому році життя}

Скільки основних елементів спілкування встановив Арістотель (384-322 рр. до н.е.) у своїй «Риторичі»?

{=3
~4
~5
~6}

Перша посмішка на розмову дорослого виникає у дитини:

{~після 4 місяців
~після 3 місяців
=до 1 місяця
~з 2 місяців}

У якому віці дитина за звуком знаходить об'єкт – повертає голову до джерела звуку?

{~до півроку
=до 4 місяців
~після 7 місяців
~у 5 місяців}

У якому віці дитина розрізняє тон, яким до неї звертаються?

{~з народження
~з 1 місяця
~після року
=до 5 місяців}

У якому віці дитина починає белькотати – промовляє окремі склади?

{~до 5 місяців
=до 6 місяців
~до 4 місяців
~до 3 місяців}

У якому віці дитина на запитання: «Де годинник?», «Де вогник?» та ін. відшукує поглядом і знаходить предмет, який знаходиться в постійному місці?

{=до 7 місяців
~до 6 місяців
~до 5 місяців
~до 4 місяців}

У якому віці дитина вимовляє близько 10 слів?

{~з 1 місяця
~у 3 роки}

=до 12 місяців
~до 6 місяців}

У якому віці у дитини з'являються запитання: «Де?», «Куди?», «Чому?»?

{~від 0 до 1 року
~від 1 до 2 років
~від 3 до 4 років
=від 2 років до 2 років 6 міс }

У якому віці дитина легко вивчає вірші й пісні?

{~від 2 років до 2 років 6 міс.
~від 1 до 2 років
=від 2 років 6 міс. до 3 років
~від 3 років}

У якому віці у словнику дитини нараховується 1200-1500 слів?

{=від 2 років 6 міс. до 3 років
~від 1 до 2 років
~від 3 років
~від 2 років до 2 років 6 міс.}

У якому віці запас слів дитини 30-40 і серед них ще багато полегшувальних?

{=1 рік 6 міс
~від 2 років 6 міс. до 3 років
~від 1 до 2 років
~від 2 років до 2 років 6 міс.}

У якому віці у дитини швидко збільшується пасивний словник. Дитина розуміє назву багатьох предметів, дій, осіб?

{~до 6 місяців
=до 1 року 6 міс.
~до 2 років 6 міс.
~з 4 років}

У якому віці дитина на прохання дорослого виконує різні рухи, наприклад: ладусі, до побачення, дай ручку?

{~до 6 місяців
~до 7 місяців
=до 8 місяців
~до 9 місяців}

У якому віці дитина знає своє ім'я, повертається на поклик?

{~до 6 місяців
~до 7 місяців
~до 8 місяців
=до 9 місяців}

У якому віці дитина вживає перші усвідомлені слова, такі, як гав-гав, кис-кис, дай та ін.?

{=до 11 місяців
~до 12 місяців
~від 1 року до 2 років}

~від 2 до 3 років}

У якому віці дитина починає говорити з різних приводів?

{~1 рік
=1 рік 7 міс
~2 роки
~2 роки 6 місяців}

У якому віці дитина звертається із запитанням: «Що це?»?

{~у 4 роки
~від 6 міс. До 1 року
~від 1 року до 1 року 6 міс.
=від 1 року 6 міс. до 2 років}

У якому віці дитина починає вживати речення з 3-4 слів. У словнику з'являються граматичні зміни?

{=2 роки
~3 роки
~4 роки
~5 років}

У якому віці речення дитини стають багатослівними, хоча граматично ще не зовсім правильні?

{~від 1 року до 2 років
=від 2 років до 2 років 6 міс.
~з 3 до 4 років
~з 4 до 5 років}

Хто одним із перших у Європі увів у науковий обіг термін «дислалія»?

{~В. Олтушевський
~Р. Шультес
=І. Франк
~О. Правдіна}

Яка застаріла назва дислалії?

{~гугнявість
~слухонімота
=недорікуватість
~німота}

Що не відноситься до причин функціональної дислалії?

{~педагогічна занедбаність
~недорозвинення фонематичного слуху
=вкорочена уздечка язика
~природна німота}

Які види мовленнєвої діяльності притаманні людині?

{=слухання, читання, говоріння, письмо
~говоріння, перекази, твори, письмо
~слухання, говоріння, підслуховування, мовчання
~читання, письмо, монолог, діалог}

Які форми мовлення вам відомі?

{~усне, внутрішнє, мовчазне
=усне, письмове
~казкове, прозаїчне, віршоване
~діалогічне, полілогічне, прозаїчне}

Які особливості притаманні усній формі мовлення?

{~вторинність, підготовленість, контактність, двосторонній характер
~контактність, графічна оформленість, наявність адресата мовлення, первинність
=первичність, спонтанність, контактність, адресованість, фонетическая
оформленность
~спонтанність, контактність, графічна оформленість, вторинність}

У чому полягає сутність аудіювання як виду мовленнєвої діяльності?

{=сприйняття на слух мовлення, його розуміння
~сприйняття зором тексту, його усвідомлення
~побудова власних усних висловлювань
~створення власних письмових висловлювань}

Які види аудіювання вам відомі?

{~ознайомлююче, усне, письмове, критичне
=глобальне, детальне (докладне), критичне
~детальне (докладне), творче, монологічне
~критичне, глобальне, творче, діалогічне}

Говоріння як вид мовленнєвої діяльності – це:

{=побудова власних діалогічних і монологічних висловлювань, спрямоване до
адресата(ів), предмет думки того, хто говорить
~сприйняття усного мовлення, його розуміння
~фіксація слів і тексту за допомогою графічних знаків
~зорове сприйняття графічних знаків, логічне розуміння їх значення}

Що таке діалог?

{~висловлювання однієї особи (вір)
=процес мовленнєвої взаємодії двох або кількох учасників спілкування
~літературний текст, в якому про щось розповідається
~перебудова писемного мовлення в усне}

Які особливості діалогічного мовлення?

{=контактність, двосторонній характер, непідготовленість, емоційна забарвленість,
неповнота, ситуативність
~повнота, односторонній характер, підготовленість, емоційна забарвленість,
дистанційність
~контактність, ситуативність, неповнота, підготовленість, однобічний характер
~вторинність, повнота, ситуативність, непідготовленість, двосторонній характер}

Які особливості монологічного мовлення?

{~підготовленість, повнота висловлювання, завершеність думок, літературна мова,
відносна залежність від адресата мовлення
=повнота, односторонній характер, підготовленість, емоційна забарвленість,
дистанційність
~контактність, ситуативність, неповнота, підготовленість, однобічний характер}

~вторинність, повнота, ситуативність, невідповідність, двосторонній характер}

Дизартрія – це:

{~порушення діяльності артикуляційного апарату

=розлади звуковимови як наслідок порушення інервації мовленнєвого апарату

~системна недорозвиненість мовлення як наслідок ураження коркових

мовленнєвих зон

~неправильна вимова звуків Р та Г }

Ротацизм – це неправильна вимова звуків:

{~Л, Л'

~Г, Г'

=Р, Р'

~Ч, Ч' }

Гамацизм –це неправильна вимова звуків:

{~К, К'

=Г, Г'

~Р, Р'

~Л, Л' }

Афазія характеризується:

{=повною чи частковою втратою сформованого мовлення, зумовленого органічним ураженням головного мозку

~не сформованість процесу спілкування

~порушення послідовності висловлювання

~порушення слуху }

Алалія проявляється:

{~у підлітків

~у дорослих

=у дітей

~у людей похилого віку }

Дислексія – це:

{=часткове специфічне порушення процесу читання

~порушення усного мовлення

~порушення структурно-семантичного оформлення мовлення

~порушення слуху }

Алалія при якій в першу чергу страждає розуміння мовлення називається:

{~моторною

=сенсорною

~сенсомоторною

~прогресуючою }

Загальне недорозвинення мовлення:

{~порушення вимови звуків

=порушене формування всіх компонентів мовлення

~порушення просодичної сторони мовлення

~несформованість зв'язного мовлення }

Відсутність або недорозвинення мовлення внаслідок органічного ураження мовленнєвих зон кори великих півкуль головного мозку в пренатальному та ранньому періоду розвитку:

{~афазія
=алалія
~заїкання
~алексія}

Порушення темпо-ритмічної організації мовлення, зумовлене судомним станом м'язів мовленнєвого апарату:

{~тахіалалія
~баттаризм
=заїкання
~запинання}

За класифікацією Р. Є. Левіної виділяють ЗНМ:

{~чотирьох рівнів
=трьох рівнів
~двох ступенів
~чотирьох ступенів}

Діяльність органів мовленнєвого апарату, зв'язана із промовлянням звуків мовлення та різних їх комплексів, що складають склади, слова:

{~амімія
~фонація
~праксис
=артикуляція}

Повна відсутність голосу:

{~алалія
~амузія
~афазія
=афонія}

Патологічно уповільнений темп мовлення несудомного характеру:

{=брадилалія
~тахіалалія
~брадипраксія
~ехолалія}

Часткове специфічне порушення процесу читання:

{=дислексія
~дисграфія
~дискалькулія
~дисграфія}

Різні мовленнєві розлади, при яких у дітей порушено формування всіх компонентів системи мовлення, що відносяться до звукової і змістовної сторони:

{~фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення (ФФНМ)
=загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ)
~порушення лексико-граматичної сторони мовлення
~порушення фонетичної сторони мовлення}

Порушення процесів формування вимовної сторони мовлення в дітей з різними мовленнєвими розладами внаслідок дефектів сприйняття і вимови фонем:

- {=фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення (ФФНМ)
- ~загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ)
- ~порушення лексико-граматичної сторони мовлення
- ~порушення фонетичної сторони мовлення}

Порушення вимови однієї групи звуків визначають як:

- {~поліморфна дислалія
- =мономорфна дислалія
- ~складена дислалія
- ~складна дислалія}

Порушення вимови двох чи більше груп звуків визначають як:

- {=поліморфна дислалія
- ~мономорфна дислалія
- ~складена дислалія
- ~складна дислалія}

Дислалія є найбільш поширеним видом порушення мовлення у:

- {~ранньому віці (від 1 до 3 років)
- =дошкільному віці (від 4 до 5 років)
- ~молодшому шкільному віці (від 6 до 10 років)
- ~підлітковому віці (від 12 до 16 років)}

Визначте тип дислалії, якщо у дитини виявлено порушення вимови звуків [Ч, Р, Л], а вимова інших звуків відповідає нормі:

- {~проста мономорфна дислалія
- =проста поліморфна дислалія
- ~складна мономорфна дислалія
- ~складна поліморфна дислалія}

Здатність до фонематичного аналізу та синтезу звукового складу слова характеризує нормативний мовленнєвий розвиток дитини у віці:

- {~з 2 років
- ~з 3 років
- =з 4 років
- ~з 6 років}

Вади вимови звуків при механічній дислалії зумовлені:

- {=порушеннями периферичного характеру
- ~порушеннями центрального характеру
- ~порушеннями соціального характеру
- ~усі запропоновані варіанти}

Визначте вид дислалії, при якому спостерігається змішування у вимові шиплячих і свистячих звуків:

- {~ламбдацизм
- =парасигматизм
- ~сигматизм
- ~параротацизм}

Визначте вид дислалії, при якому спостерігається викривлена вимова шиплячих звуків:

- {~гаммацизм
- ~парасигматизм
- =сигматизм
- ~параротацизм}

Вкажіть, які голосні звуки є лабіалізованими?

- {~А, И
- ~И, Е
- =О, У
- ~І, Е}

Причиною порушень звуковимови при дизартрії найчастіше є:

- {~органічне ураження органів артикуляційного апарату
- ~наслідування неправильної вимови
- ~психологічні травми дитини
- =ураження ЦНС дитини у перинатальний період}

Хто рекомендує зберігати при диференціації звуків ту саму послідовність, що й при автоматизації звуків, з поступовим ускладненням мовних вправ?

- {=О. В. Правдіна
- ~О. Ф. Рау
- ~В. І. Рождественська
- ~Г. Й. Блінова}

Хто вважає, що для диференціації матеріал потрібно використовувати послідовно, в міру засвоєння правильної вимови близького за артикуляцією звука?

- {~О. В. Правдіна
- =Н. І. Соколенко
- ~Г. Й. Блінова
- ~В. І. Рождественська}

Хто пропонує спочатку автоматизувати всі звуки однієї артикуляційної групи, а потім переходити до їх диференціації?

- {=Л. П. Успенська, М. Б. Успенський
- ~О. В. Правдіна
- ~Н. І. Соколенко
- ~В. І. Рождественська}

Для автоматизації звуків більшість логопедів пропонує добирати мовний матеріал за:

- {~лексичним принципом
- ~синтаксичним принципом
- =фонетичним принципом
- ~семантичним принципом}

Для механічного способу відтворення звуків рекомендується використовувати:

- {~спеціальні вправи
- ~навчальні посібники
- =спеціальні зонди

~спеціальні скоромовки}

Для формування правильної артикуляції звука К беруть за основу артикуляцію звука:

{=Г
~Д
~М
~Л}

Для вироблення артикуляції звука Р використовуються звуки:

{~д, т, з, с
=д, ж, ш, т, с,
~г, к, х
~дж, дз, ч, ш}

У мовленні діти використовують усі частини мови, хоча переважають:

{=іменники та дієслова
~прикметники та прислівники
~дієприкметники та дієприслівники
~числівники та займенники}

Кому належить вислів «Дитина від 2 до 5 років – найдопитливіша істота на землі, більшість запитань, з якими вона звертається до нас, зумовлено нагальною потребою її невтомного мозку: якомога швидше пізнати довкілля?»

{~П. Єршов
~Р. Кіплінг
=К. Чуковському
~Г. Х. Андерсен}

Наприкінці четвертого року життя дитини ситуативне мовлення поступово замінюється:

{~усним
~діалогічним
~монологічним
=контекстовим}

Діти якого року життя легко помічають і виправляють мовленнєві неточності, огріхи й помилки як у мовленні інших, так і у своєму власному?

{~четвертого
~п'ятого
=шостого
~сьомого}

У словнику дитини, який розширюється до 5 тис. слів, наявні:

{~дієслов
~іменники
~займенники
=усі частини мови}

Скільки кодів є у людини як суб'єкта мовлення?

{=три коди
~чотири коди}

~п'ять кодів
~безліч кодів}

Оскільки внутрішньо підготовлене висловлення може бути реалізоване і в акустичному, і у графічному кодах, то і його сприйняття має:

{=два варіанти
~три варіанти
~чотири варіанти
~п'ять варіантів}

Розрізняють такі типи білінгвізму:

{~координаційний і субординаційний
~рецептивний та продуктивний
~близькоспоріднений та неблизькоспоріднений
~усі варіанти правильні}

Який аспект опанування мовою відносно загальної схеми інформаційного забезпечення означає обов'язкове урахування поточного стану як бази знань так і лінгвістичного процесора?

{~інформаційний
=когнітивний
~природний
~штучний}

Будь-яка мовна конструкція у будь-якому мовному оточенні і за будь-яких умов характеризується:

{~пізнавальною одноманітністю
~структурною різноманітністю
=структурною одноманітністю
~пізнавальною різноманітністю}

Найбільш плідним внеском в опрацювання питання зародження мовлення можемо вважати спостереження філолога:

{=О. М. Гвоздева
~О. О. Потебні
~О. М. Леонтєва
~Л. Р. Зіндера}

Абсолютно особливий процес, який детермінований не знизу, а зверху, тією формою практичної і теоретичної діяльності, яка існує на даному рівні розвитку суспільства – це:

{~розвиток немовляти
=дитячий розвиток
~розвиток дорослої людини
~розвиток людини похилого віку}

Найважливіший засіб людського спілкування – це:

{=мова
~мовлення
~письмо
~діалог}

Автоматичні дії, що виконуються з належною швидкістю і точністю без істотної участі свідомості в їхньому регулюванні – це:

- {~рухи
- =навички
- ~мислення
- ~внутрішні процеси}

Словесні навички, тобто здатність до спілкування, правильне володіння компонентами мовлення – це:

- {~артикуляційні навички
- ~психологічні навички
- ~невербальні навички
- =вербальні навички}

Сучасні психолінгвістичні, психологічні та педагогічні дослідження засновані на двох принципах:

- {=принципі розвитку та принципі діяльності
- ~принципі мови та принципі мовлення
- ~принципі розвитку та принципі мислення
- ~принципі діяльності та принципі навичок}

Хто вважає, що мовлення спочатку розвинулося у зв'язку з мімікою і жестами у вигляді рефлексу, як додаткова функція до функції дихальних і жувальних органів?

- {~В. Кандинський
- ~С. Корсаков
- =В. Бехтерев
- ~М. Балинський}

У новонародженого немовля спочатку чути одні рефлекторні крики, які складаються з:

- {~приголосних звуків
- =голосних звуків
- ~шиплячих звуків
- ~голосних та приголосних звуків}

Домовленнєвий розвиток має:

- {~відкритий характер
- ~закритий характер
- ~статичний характер
- =динамічний характер}

При перериванні зв'язку між сферою особистості і мовленнєвими центрами діти втрачають так зване:

- {=довільне мовлення
- ~індивідуальне мовлення
- ~логічне мовлення
- ~монологічне мовлення}

Рефлекторний характер мовлення характеризує:

- {=невербальні навички
- ~вербальні навички
- ~навички аудіювання

~навички письма}

Своєчасний розвиток невербальних навичок є передумовою активного формування:

{~мислення
~письмового мовлення
=усного мовлення
~внутрішнього мовлення}

Словесний центр, що розвивається в задній частині першої скроневої звивини лівої півкулі додатково до звичайного слухового, або тонового, центру, що поміщається в передніх відділах тієї ж звивини – це:

{~брока
=верніке
~довгастий мозок
~базальні ядра}

Руховий мовний центр, в задньому відділі третьої лобової звивини лівої півкулі додатково до горлового центру, що поміщається в нижній частині передньої центральної звивини – це:

{=брока
~верніке
~довгастий мозок
~базальні ядра}

Мовленнєва інтенція – це:

{~відповідь співрозмовникові, нове висловлення
=мовленнєвий намір, вся внутрішня мисленнєва підготовка висловлення
~матеріалізація підготовленого висловлення
~певна дія чи її відсутність}

За близькістю, спорідненістю розрізняють білінгвізм:

{=близькоспоріднений та неблизькоспоріднений
~близький та далекий
~споріднений та неспоріднений
~штучний та природний}

За кількістю засвоєних мовленнєвих дій розрізняють білінгвізм:

{~повний та неповний
~близькоспоріднений та неблизькоспоріднений
~штучний та природний
=рецептивний та продуктивний }

За умовами виникнення розрізняють білінгвізм:

{~повний та неповний
~близькоспоріднений та неблизькоспоріднений
=штучний та природний
~рецептивний та продуктивний }

Мовлення – це:

{~засіб вираження змісту культури
~засіб мислення певної етнічної групи людей
=засіб індивідуального мислення

~правильної відповіді немає }

Що не є продуктивними видами мовленнєвої діяльності є:

{~монолог
~читання
~діалог
=слухання }

Із точки зору кількості учасників розрізняють такі види спілкування:

{~монологічне/діалогічне
=міжособистісне/масове
~безпосереднє/опосередковане
~прямоконтактне/посередньо контактне }

Білінгвізм може бути:

{=національний/індивідуальний;
~масовий/особистий;
~груповий/колективний;
~ареальний/соціальний }

Взаємодія комунікантів шляхом мовлення називається:

{~мовленням
~дискусією
=комунікативним актом
~полілогом }

До симптомів ініціального періоду мовленнєвого онтогенезу належать:

{=відхилення домовленнєвого розвитку звуконаслідувань
~поява перших слів у віці після 1 року 4 місяців
~артикуляційна диспраксія
~усі запропоновані варіанти }

Процес розвитку індивідуального організму, тобто сукупність морфологічних, фізіологічних та біохімічних перетворень організму від його зародження до кінця життя:

{~патогенез
=онтогенез
~філогенез
~дизонтогенез }

Дослідження онтогенезу дитячого мовлення з позицій лінгвістичного підходу здійснив:

{~Виготський Л.С.
~Бельтюков В.І.
=Гвоздєв О.М.
~Лурія О.Р. }

До видів зовнішнього мовлення не належить:

{~монолог
~діалог
=сприйняття
~писемне мовлення }

Голосові реакції дитини на позитивні подразнення; виявляються у вигляді різноманітних нескладних звукових комплексів і поступово ускладнюються (багаторазове повторення складів); при мовленнєвих вадах з'являється у дітей із запізненням:

{~гуління
=лепет
~голосіння
~гомоніння}

Які прояви у дитини на 2–3 році життя дозволяють діагностувати: розвиток мовлення в межах вікової норми?

{=наявність окремих слів
~наявність сформованої правильної звуковимови
~наявність сформованого зв'язного мовлення
~наявність сформованих лексико-граматичних конструкцій}

Які прояви у дитини дозволяють діагностувати затримку темпу розвитку мовлення:

{=відсутність слів у дитини до 1 року
~відсутність зв'язного мовлення у дитини до 5 років
~наявність окремих слів, при відсутності зв'язного мовлення до 3 років у дитини з затримкою психічного розвитку
~ відсутність слів у дитини до 5 років}

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ

Лекція №1

Тема: ВИТОКИ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Методи: 1) практичні (аспект передачі та сприйняття навчальної інформації); індуктивні, дедуктивні (логічний аспект); репродуктивні й інформативно-пошукові (аспект характеру пізнавальної діяльності); самостійна робота та робота під керівництвом викладача (аспект керівництва навчанням).

2) методи стимулювання та мотивації (методи стимулювання та мотивації інтересу до навчання; методи стимулювання та мотивації обов'язку й відповідальності).

3) методи контролю та самоконтролю в навчанні: усний, письмовий, лабораторний, програмований, машинний і ін.

План:

1. Загальна структура мовної системи.
2. Мова як вища форма відтворення зовнішнього середовища .
3. Витоки теорії мовленнєвої діяльності.
4. Проблеми, завдання дисципліни. Міжпредметні зв'язки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. / Ф. С. Бацевич. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. 52-104. Ахутина Т.В. Порождение речи. – М., 1989.
2. Загнітко А.П. Основи мовленнєвої діяльності: навчальний посібник (для студентів денної, безвідривної та очно-заочної прискореної форми навчання). – Донецьк: Схід, 2001.
3. Казарцева О.М. Культура речевого общения. – М.: Наука, 1999.
4. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – М., 1997.
5. Львов М.Р. Основы теории речи. – М.: Просвещение, 2000.
6. Супрун А.Е. Лекции по теории речевой деятельности. – Минск, 1996.

1. Для виявлення загальних особливостей функціонування системи обробки символічної інформації як структури, складеної із системи подання знань та лінгвістичного процесора, абсолютно необхідним уявляється посилання на головні результати, які отримані лінгвістами та психологами у сфері вивчення мови та мовної діяльності.

На шляху дослідження ключовим питанням постає дихотомія мова\мовлення. Вперше ця проблема була сформульована та поставлена Ф. Де Сосюром, який відокремив мовне повідомлення від мови взагалі. Але все ж, значно точніше, та й на більш високому рівні цю проблему сформулював

та визначив Л.В.Щерба у своїй програмній праці “О тройком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании”. Ця праця, що постає вершиною загальнолінгвістичних уявлень Л.В.Щерби, вводить ряд понять та визначень настільки загального та фундаментального рівня, що вони необхідним чином повинні враховуватись при моделюванні будь-яких мовних явищ: тим більш вони повинні враховуватись (бути вибраними як конструктивні гіпотези) при моделюванні мовної діяльності людини, що охоплює як питання формування (синтезу), так і розуміння (аналізу) мовної інформації. Для подальшої розбудови моделі мовної системи обов’язково необхідно згадати найважливіші концепції Л.В.Щерби, які можуть бути подані наступним чином:

1. мовна діяльність спирається на процеси синтезу (мовлення) та аналізу (розуміння) текстової інформації , причому: процеси розуміння інтерпретації знаків мови будуть не менш активними але й не менш важливими у сукупності того явища, яке ми позначаємо мовою, і вони обумовлюються тим же , чим обумовлюється можливість і явища мовлення.

2. Мовна діяльність постає перед нами як функціонування деякої мовної системи, “зануреної” у мовний матеріал.

3. Мовний матеріал визначається як сукупність всього мовленевого та сприйнятного у довільних конкретних обставинах і в ту чи іншу епоху життя даної конкретної групи, з нього виводяться всі мовні величини, з якими ми оперуємо у словнику та граматиці.

4. Мовна система, як сукупність мовних величин та граматик , враховує, що зумовлюють особливості формування окремих елементів понятійного апарату та особливості формування окремих елементів понятійного апарату та особливості їх функціонування у мовному матеріалі.

5. Мовна система – це сукупність окремих індивідуальних мовних систем , кожна з яких виводиться з конкретного мовного матеріалу.

6. Мовна система постає як деяка соціальна цінність, як щось єдине та загальнообов’язкове для всіх учасників цієї суспільної групи, об’єктивно подане в умовах життя цієї групи”, система ж мовних уявлень у загальному випадку має індивідуальний характер.

Таким чином , загальна концепція може бути подана схематично наступним чином: деякий мовний матеріал, що постійно діє на сприймаючу систему, формує індивідуальну мовну систему., яка у подальшому зможе функціонувати у режимі мовної діяльності і , звичайно, поповнювати мовний матеріал. Сукупність окремих індивідуальних мовних систем у граничному випадку і складає загальну систему мови. Уявляється ймовірним, що відмінності індивідуальних мовних систем в основному зводяться до наповнення системи подання знань, тоді як правила функціонування цих систем більш-менш ідентичні. Отже, окрему індивідуальну мовну систему

можемо вважати досить репрезентативною моделлю мовної системи і у подальшому аналіз виконувати на її основі.

2. Мова – найсуттєвіша і визначальна частина людської особистості, чинник її поведінки, мислення, усвідомлення рівня буттєвості у світі та виокремлення у світі цивілізованих народів. Саме мова постає вирішальним та основним чинником ідентифікації себе до її подібних. Мова за своєю сутністю не вкладається у кілька десятиріч двадцятого сторіччя нав'язувану їй формулу спілкування, оскільки це об'єднана духовна енергія народу, вона є відбиттям духу людського і засобом для творчого перетворення матеріального світу у світ духовний (за В.фон Гумбольдтом).

Сам визначуваний інвентар функцій мови (від трьох основних – інформаційна, комунікативна, мисленнєва – і до цілої гами, в якій знову ж таки чітко окреслюються ядерні та напівпериферійні, пор.: поряд з названими додаються естетична, репрезентативна, виховна, координаційна тощо) не дозволяє говорити про мову як про щось супровідне в життєвій енергії народу, оскільки її значущість постає вершинною в естафеті духовної спадщини, об'єднанні людей у культурному та цивілізаційному плані, індивід живе у мові і реалізує себе через мову. Все це уможлиблює діаметрально два підходи до з'ясування значущості мови у суспільному перебігові та житті окремого її носія. Прихильники першого підходу зводять рольову функцію мови лише до засобу спілкування, наголошуючи при цьому її статус як найважливішого засобу спілкування. Тому в цьому разі мова розглядається у протиставленні чи у зіставленні з іншими засобами спілкування, здебільшого несловесного типу. Послідовники другого погляду на значення мови у розвитку людського суспільства, самої цивілізації наголошують на тому, що мова завжди втілює у собі своєрідність народу (за В.фон Гумбольдтом). Останній погляд дозволяє кваліфікувати значущість мови у житті людської спільноти як одного з найвизначніших компонентів нації, поступу її духу, витворювача енергетики і можливостей потенційних / реальних самореалізації та само ідентифікації індивіда через мову і загалом народу як нації через мову. Мова у своєму загальному вияві статично, відносно стабільна, довговічна, довготривала, належить суспільству, охоплює і “включає у свій діапазон” досвід нації, відображає її картину світу, сама мова у своїй цілісності може бути окреслена як національно-когнітивний простір, в якому виявляється дух народу, його багатство. Мова у своїх виявах не залежить від конкретних обставин, а мовлення конкретне, активне, динамічне, є виявом творчої ініціативності індивіда (пор. твердження про ідіостиль того чи іншого письменника). На мовлення суттєво впливає кортеж спілкування, ті обставини, в яких реалізує себе адресант й адресант.

Мовленні має свої основні варіанти фіксації – усно-звуковий або писемний, у кожному разі суттєву роль відіграє час його реалізації, просторові компоненти, актуалізація певних величин. Все це робить мовлення індивідуальним, ситуативно мотивованим тощо. Курс “Основи мовленнєвої діяльності” покликаний дати відповідь на ряд питань, пов'язаних з умовами формування мовлення, співвідношенню у ньому спонтанного і не спонтанного, колективного й індивідуального, закономірностей вияву індивіда через мову і у мову, значущості тенденцій о-мовлення в сучасному макросвіті. Вхідною та вихідною інформацією індивідуальної мовної системи, яка більш-менш адекватно репрезентує мовну систему в цілому, буде мовний матеріал, що достатньо повно подається через одну його складову – текстову інформацію. Отже, структура текстової інформації та особливості її організації повністю визначають особливості будови мовної системи, принципи переробки текст. Інф. Лінгвістичним процесором. При цьому до ТІ ставиться лише єдина вимога – бути достовірною як у граматичному, так і семантичному планах. Презумпція достовірності ТІ гарантує достовірність знань, отриманих на шляху аналізу тексту.

Щоб відповісти на питання, які пов'язані з організацією як мовної системи в цілому, так і окремих її складових зокрема, необхідно детально проаналізувати головні функції мови, особливо розглянути її комунікативний та відтворюючий аспекти.

Одним з визначальних принципів зародження та формування живої матерії постає адекватне відтворення зовнішнього середовища. Вся діяльність живого організму – це по суті прагнення до адекватного відтворення зовнішнього середовища й недотримання цієї вимоги веде до конфліктної ситуації, яка буде несприятливою для окремого суб'єкта, особи. Відображення - це філософська категорія для позначення внутрішньо притаманної об'єктивній реальності властивості відносно стійко зберігати зміну структури в процесі взаємозв'язку та взаємодії.

Кожен об'єкт матеріального світу, будь-який об'єкти живої чи неживої матерії здатні відображати зовнішнє середовище, реагувати на його активний вплив: вся справа в тому, які форми відображення будуть при цьому.

3. Проблема опанування мови, враховуючи її унікальну роль в життєдіяльності та формуванні всіх сторін психіки людини, є актуальною для багатьох галузей наукових знань: філософії, естетики, лінгвістики тощо. Так, у філософії вона пов'язана з виникненням риторики - науки, що знаходить найефективніші засоби впливу на людей через слово, мистецтво доцільного, переконуючого й дійового мовлення (Аристотель, Горгій, Демосфен, Лісій, Фрасимах та ін.); філософії мови, в межах якої вивчалися питання про

походження мови в людському суспільстві, розвитку культури (Аристотель, Бахтін М.М., Бердяєв М.І., Геракліт, Гартман М., Ільєнков Е.В., Лосєв О.Ф., Соловйов В.Г., Філатов Ф.П. та ін.); герменевтики, науки про розуміння та пояснення художнього тексту (Абель Т., Аст Ф., Бетті Е., Бекон Ф., Гадамер Г., Дильтей В., Изер В., Майер Т.Ф., Пальнір Р., Поллесдел Д., Рікбор П., Хладеніус І.М., Шлейермахер Ф., Шонді П. та ін.); естетики, що розглядає художнє слово та його вплив на виховання культури мовлення (Бахтін М.М., Волошин М.А., Лосєв О.Ф. та ін.).

Арістотель (384-322 рр. до н.е.) у своїй “Риторичі” встановив три основні елементи спілкування: мовець, слухач і саме мовлення. Детально розглядаються в “Риторичі” засоби організації мовлення (тропи). Діонісій Галікарнаський (І ст. до н.е.) звернув увагу на естетичні якості текстів, що забезпечують їх дієвість.

У трактаті індійського теоретика граматики Бхартріахарі (V-VI стст. н.е.) “Вак'япадія” розвивається думка “Рігведи” про три “приховані” кроки мовлення і висувається ідея про три стадії розвитку Слова до його реалізації: “провидницьку” – часову, “проміжну” (що відбувається у свідомості і не сприймається іншими) і “виставлену” – яка артикулюється і граматикується.

Християнські філософи і теологи раннього Середньовіччя залишили цікаві роздуми із загальних проблем мовленнєвої діяльності та мови. Блаженний Августин Аврелій (354 - 430рр.) звернув увагу на знакову природу мови, визначив асиметрію плану змісту і плану вираження, вказуючи на членованість плану вираження, неспіввідносну з членованістю плану змісту. Немесій Ефеський (V-VIстст.), співвідносячи мову з творчою діяльністю, вказав на те, що мовлення є виразником розумових рухів. Виникають також уявлення про внутрішнє мовлення; Іоан Дамаскін (біля 675-до 735рр.) писав: “Внутрішнє слово є рух душі, що відбувається при повному розуму – без всякого зовнішнього вираження. Звідси ми часто й мовчки ведемо самі з собою бесіду, а також розмовляємо уві сні”.

До XVII ст. європейська філософія і філософська думка вже підходили до ідеї про синтез і про творення текстів.

Вивчення мовленнєвої діяльності продовжувалося і в XIX столітті. Вільгельм фон Гумбольдт підкреслював діяльнісний, а не предметний аспект мови, а також її творчу природу, що пояснювало мінливість мови.

“Мова, – вважав Гумбольдт, - це світ, що лежить між світом зовнішніх явищ і внутрішнім світом людини”. Вчений розумів, що “мова відрізняється від окремих актів мовленнєвої діяльності”, у її основі лежить “мовна здатність”, особливо, коли це стосується оволодіння мовою дитиною. Ідея

розгортання мовленнєвої здатності пояснює і можливості двомовності, і можливості удосконалення мовної системи у свідомості її носія. Для Гумбольдта було дуже важливим вирішення питання про індивідуальне й соціальне в мовленнєвій діяльності, бо він вважав, що “мовленнєва діяльність навіть у найпростіших своїх виявах є поєднання індивідуального сприйняття із загальною природою людини”. Для теорії мовленнєвої діяльності важливим є також розуміння Гумбольдтом знакової і відображувальної природи мови.

Олександр Опанасович Потебня неодноразово відзначав образний характер змісту слова і вважав, що слово є засобом розвитку думки й зміни образу в поняття. Найбільш змістовним є вчення О.О.Потебні про внутрішню форму слова, яка репрезентує “центр образу”.

Можна згадати також і Гейманна Штейнталя і його книгу “Грамматика, логіка і психологія” (1857), у якій автор намагався розмежувати логіку і граматику.

Вивчення мовленнєвої діяльності в ХХ ст. Проблеми психічної, як і соціальної, природи мови хвилювали і вчених, яких прийнято вважати основоположниками сучасного мовознавства. Ян Ігнаці Нецислав (Іван Олександрович) Бодуен де Куртене підкреслював психічність і соціальність людського мовлення, співвідносячи ці риси з індивідуальним і соціальним у мові.

Фердинанд де Соссюр відзначав індивідуальний і соціальний боки мовленнєвої діяльності, вказував, що в кожний конкретний момент мовленнєва діяльність є одночасно і сьогодення, і продукт минулого. Соссюр вважав, що мова служить для реалізації функціонування здатності до мовленнєвої діяльності, яка існує у кожного мовця. Мовознавець намагався з'ясувати психологічні механізми мовленнєвої діяльності. Разом з тим він характеризує мову як думку, що організована у матерію, яка звучить.

Певний внесок зробив і психолог Жан Піаже, який багато займався проблематикою мовлення дитини, а також становленням і розвитком інтелекту.

Важливе місце у створенні передумов для становлення сучасної психолінгвістики має наукова творчість Льва Семеновича Виготського ("Мышление и речь"). Вчений зокрема зазначав, що смисловий бік мовлення формується у мовця від змісту до вираження, а сприймається слухачем – від вираження до змісту.

4. Проблема дослідження мовленнєвої діяльності є важливим питанням українського мовознавства. Мовлення не додається до життя і спільної діяльності суспільства, соціальної групи, а є одним із засобів, що

конституують цю діяльність. Мовлення за своєю суттю – не справа індивіда, не справа ізольованого носія мови: це перш за все внутрішня активність суспільства, яка здійснюється ним через окремих носіїв мови або за їхньою допомогою.

Відомо, що спілкування, яке ґрунтується на правильному розумінні й передаванні думки та переживань, вимагає певної системи засобів. Для того, щоб передати якесь переживання чи думку іншій людині, необхідне віднесення смислу, що передається, до відомого класу, відомої групи, а це, у свою чергу, вимагає узагальнення.

Таким чином, вищі форми психологічного спілкування, що притаманні людині, можливі тільки завдяки тому, що людина за допомогою мислення узагальнено відображає діяльність. Мовленнєва діяльність є основним видом знакової діяльності.

МОВЛЕННЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблеми психічної, як і соціальної, природи мови хвилювали і вчених, яких прийнято вважати основоположниками сучасного мовознавства. І.О. Бодуен де Куртене підкреслював *психічність і соціальність людського мовлення*, співвідносячи ці риси з індивідуальним і соціальним у мові. Фердинанд де Соссюр відзначав індивідуальний і соціальний аспекти мовленнєвої діяльності, вказував, що в кожний конкретний момент мовленнєва діяльність є *одночасно і сьогодення, і продукт минулого*. Соссюр вважав, що мова служить для реалізації функціонування здатності до мовленнєвої діяльності, яка існує у кожного мовця. Мовознавець намагався з'ясувати *психологічні механізми* мовленнєвої діяльності. Разом з тим він характеризує мову як думку, що організована у матерію, яка звучить. Важливе місце у створенні передумов для становлення сучасної психолінгвістики має наукова творчість Л. С. Виготського. Учений, зокрема, зазначав, що смисловий бік мовлення формується у мовця *від змісту до вираження*, а сприймається слухачем – *від вираження до змісту*.

Стан науки про мовленнєву комунікацію початку ХХІ століття. Заслуговує уваги досить ґрунтовна робота російської дослідниці Ірини Абелсової яка в своїй монографії «Мова про мовлення. Комунікативна система людини» розглядає теорію та практику мовленнєвої діяльності людини, звертає увагу на різні аспекти мовленнєвої діяльності: біологічний, соціальний, культурно-історичний.

Лекція №2

ТЕМА ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО МОВУ ТА МОВЛЕННЯ

Методи: 1) практичні (аспект передачі та сприйняття навчальної інформації); індуктивні, дедуктивні (логічний аспект); репродуктивні й інформативно-пошукові (аспект характеру пізнавальної діяльності); самостійна робота та робота під керівництвом викладача (аспект керівництва навчанням).

2) методи стимулювання та мотивації (методи стимулювання та мотивації інтересу до навчання; методи стимулювання та мотивації обов'язку й відповідальності).

3) методи контролю та самоконтролю в навчанні: усний, письмовий, лабораторний, програмований, машинний і ін.

План:

1. Мовлення: поняття, терміни.
2. Мова та мовлення: спільне й відмінне.
3. Функції мови. Типи функцій.
4. Органи мовлення та їх функції.
5. Типи мовлення. Мислення і мовлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. / Ф. С. Бацевич. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. 52-104. Ахутина Т.В. Порождение речи. – М., 1989.
2. Загнітко А.П. Основи мовленнєвої діяльності: навчальний посібник (для студентів денної, безвідривної та очно-заочної прискореної форми навчання). – Донецьк: Схід, 2001.
3. Казарцева О.М. Культура речевого общения. – М.: Наука, 1999.
4. Леонтьев А.А. Основы психолінгвістики. – М., 1997.
5. Львов М.Р. Основы теории речи. – М.: Просвещение, 2000.
6. Супрун А.Е. Лекции по теории речевой деятельности. – Минск, 1996.

Мовлення: поняття, терміни. Слово мовлення має три різних значення: а) мовлення як діяльність, мовлення як процес; б) мовлення як продукт мовленнєвої діяльності; в) мовлення як ораторський жанр.

Мовлення в першому, процесуальному, значенні має синоніми: мовленнєва діяльність, мовленнєвий акт. Мовлення – це спілкування, контакт між людьми, обмін думками і почуттями, інформацією. Спілкування здійснюється не тільки через мовлення, але й за допомогою немовних знаків, які вивчає семіотика (міміка, жести, дотик). Мовлення ж – вербальне спілкування за допомогою мовних знакових одиниць: слів, синтаксичних конструкцій, тексту, інтонацій, часто за підтримки невербальних засобів. У межах такого терміна “мовлення” досліджуються: а) фізіологічні основи мовлення, мовленнєвої діяльності; б) механізми мовлення за його видами: механізм говоріння (усне мовлення), механізм аудіювання (сприйняття і розуміння усного мовлення) і т.д.; в) кодові переходи; г) взаємозв'язок

мислення й мовлення; г) реалізація функцій мови в мовленні; д) взаємодія мов у мовленнєвій діяльності білінгва; е) процес оволодіння мовленням у дитини і надалі; є) формування “мовного чуття” (інтуїції) на різних вікових етапах тощо.

Друге значення терміна “мовлення” - “мовлення як результат” - має синонім “текст”, який може бути не тільки письмовим, а й усним. У теорії мовлення текст визначається як мовна тканина твору – результат творчого процесу, його породження. Приклади використання терміна “мовлення” у такому значенні: мовлення діалектне, ритмічне мовлення, мовлення наукове, пряме й непряме мовлення та ін.

У межах цього значення досліджуються: а) структура тексту, його компоненти, зв'язки; б) стилі мовлення; в) мовленнєві жанри; г) використання мовних засобів (лексичних, граматичних) у тексті; г) використання стилістичних фігур, тропів, фразеології і т.п.; д) мовна норма та її порушення (помилки) тощо; е) засоби усної виразності тексту; є) засоби довготривалого зберігання записів усного й письмового мовлення та ін.

Третє значення терміна “мовлення” – мовлення як ораторський жанр чи як монолог у художньому творі (інформаційне, полемічне, патетичне тощо мовлення).

Мова та мовлення: спільне й відмінне. У мовленні реалізуються всі багатства мови, всі її виражальні можливості. Водночас час мова збагачується через мовлення. Наведемо приклади: 1. Мова – знакова система; знаки – це слова, звуки, морфеми, словосполучення, фразеологічні одиниці тощо. Під системою розуміються рівні мови, її внутрішні зв'язки, взаємодії, правила мови, парадигми, моделі. Мовлення – це саме спілкування, вираження думки, це вербальне, мовне спілкування, самовираження. 2. Мова – потенційна система знаків. Мовлення – це дія та її продукт, це діяльність людей, воно завжди мотивоване - викликане обставинами, ситуацією, завжди має певну мету. 3. Мова консервативна, стабільна (як правило). Мовлення припускає винятки, саме у мовленні (узусі) з'являються нові слова. 4. Мова підкоряється нормі (закону), яка формується спеціалістами-мовознавцями і зберігається у вигляді словників. Мовлення також, в ідеалі, підкоряється нормі літературної мови, однак порушення норми є, оскільки мовлення на відміну від мови – індивідуальне. 5. Мова стабілізує, об'єднує народність, націю, державу. Мовлення, будучи реалізацією мови, також об'єднує, але водночас породжує жаргони, арго, професіоналізми, зберігає діалектні та індивідуальні особливості людей. Мовлення – індивідуальне, ситуативне. 6. Мова має рівневу структуру (фонетичний, лексичний, морфемний, морфологічний, синтаксичний та ін. рівні), а також певну кількість звуків, морфем, відмінків тощо. Мовлення ж - лінійне, воно розгортається у часі і просторі. Кількість речень і текстів може бути необмежена. З філософського погляду, мова – це категорія сутності і загального, мовлення – виконує роль

явища й окремого. 7. Мовлення завжди можна оцінити (правдиве, лицемірне, художнє тощо), мову – ні.

3. **Функції мови.** У визначенні функцій мови єдності немає. У працях з мовознавства спостерігаємо єдність у таких функціях: інформаційна, комунікативна, емотивна, когнітивна.

1. Інформаційна функція полягає в тому, що мова є засобом пізнання, збирання й оформлення всіх тих знань, які накопичені людьми в процесі їх свідомої діяльності. Різновидами цієї функції є функція збереження інформації, контактна функція, функція оформлення культурних цінностей.

2. Комунікативна функція реалізується у спілкуванні, розмовах, діалогах, полеміці. Вона створює суспільство як соціум. Комунікативна функція може виступати як самовираження особистості.

3. Емотивна функція охоплює величезний діапазон у мовленнєвій поведінці людини. Ця функція мови реалізується в художній літературі, ораторському мистецтві, у дискусійному мовленні – суперечці, полеміці, пісні, опері тощо.

4. Когнітивна функція. Це і спогади, роздуми у хвилини відпочинку, підготовка до усних висловлювань і формування письмового тексту, творча діяльність та ін.

У працях окремих авторів виділяються також: функція впливу на інших людей (прохання, спонукання, наказ, переконання) (В.В.Виноградов). Різновидом цієї функції є агітаційна. Психологи виділяють регулятивну функцію мови й мовлення, що спостерігається у зовнішньому й внутрішньому мовленні. Ця функція виконує роль плану поведінки, вчинків суб'єкта: текстовий чи мисленнєвий проект майбутніх дій його; проект моральних стосунків тощо; технічні проекти, будівельні проекти і под.

В останні десятиріччя збільшилася увага дослідників до пізнавальної, когнітивної, функції мови й мовлення. Виконуючи цю функцію, мова самозбагачується.

Функціональний підхід до мови сприяв становленню теорії мовлення, він породив функціональну стилістику, функціональну граматику тощо.

Типи функцій. У сфері спілкування провідною функцією є комунікативна. У мовленнєвій діяльності вона реалізується в одному з трьох можливих варіантів:

індивідуально-регулятивна функція (функція впливу);

колективно-регулятивна функція (радіо, газета, ораторське мовлення) – реалізується в умовах “масової комунікації”, немає зворотного зв'язку;

саморегулятивна функція (під час планування власної поведінки).

Разом з тим у мовленнєвій діяльності можуть реалізовуватися потенційні характеристики мовлення, які не завжди притаманні будь-якому

мовленнєвому акту, т.т. факультативні. Вони ніби нашаровуються на функції мови. Кожне мовленнєве висловлювання, окрім комунікативної, “інтелектуальної” і т.п. спрямованості, може мати додаткову спеціалізацію. Це: 1) поетична (естетична); 2) магічна (у первіснообщинному суспільстві – табу, евфемізми); 3) фатична (функція контакту); 4) номінативна (найменування чогось, реклама); 5) діакретична (використання мовлення для корекції чи доповнення певної мовленнєвої ситуації).

4.Органи мовлення та їх функції. Пам'ять репрезентує процеси збереження минулого досвіду, що дають можливість ще раз використати відоме вже в діяльності, у свідомості. У пам'яті зберігається інформація, закодована у формі образів і у формі мовних кодових одиниць і правил. Механізми пам'яті характеризуються такими властивостями: 1) запам'ятовування; 2) збереження; 3) розуміння (усвідомлення); 4) відтворення. Пам'ять існує у двох формах: довготривалої і короткочасної пам'яті.

Довготривала пам'ять – це підсистема, що забезпечує постійне збереження: мова, як правило, зберігається навіть при відсутності її повтору. Однак найкраще зберігання – це відтворення, т.т. мовлення.

Короткочасна (оперативна) пам'ять – також підсистема, вона забезпечує оперативне утримання і перетворення даних, що передані з довготривалої пам'яті. Механізм оперативної пам'яті приймає від органів сприйняття мовлення інформацію у мовних формах і передає її у довготривалу пам'ять (усне чи письмове висловлювання).

Мовленнєві центри мозку – керують всіма мовленнєвими операціями, а також мовною пам'яттю.

Апарат вимови, механізм говоріння – органи, відомі всім людям: легені, гортань, голосові зв'язки, рот, ніс, м'яке піднебіння, рухома нижня щелепа, губи, язик.

Органи аудіювання забезпечують прийом акустичних сигналів, т.т. усного мовлення.

Органи письма – це умовність. Для письма людина використовує: органи зору, руки як органи діяльності; частково – ноги, тіло для опори під час писання.

Письмо – вираження думки у графічному коді, обслуговують і мовленнєві центри мозку, і пам'ять, і координувальні механізми, і навіть органи вимови.

Читання, як і письмо, теж – перекодування. Його забезпечує зоровий апарат, а у варіанті голосного читання – блок вимови. Таким чином, фізіологічна основа – єдина для мислення і мовлення.

5. Типи мовлення. Мислення і мовлення.

Види мовлення. Термін “мовлення” позначає і процес мовлення, і результат мовленнєвої діяльності, т.т. текст – усний, письмовий або навіть мислиннєвий. Мовлення поділяється на зовнішнє і внутрішнє.

Внутрішнє мовлення має чотири види: 1) говоріння; 2) аудіювання (ці два види належать до усного мовлення); 3) письмо; 4) читання (письмове мовлення).

Мовлення розмежується також за стилями.

Усне мовлення. Таке мовлення виникло природним шляхом на початку людського розуму. Очевидно, що звукове мовлення стало переважати у спілкуванні людей у зв'язку з його перевагами як універсальний засіб контактів на невеликій відстані. Усне мовлення має два напрямки: 1) відправлення мовленнєвого сигналу та його прийом; 2) говоріння й аудіювання. Говоріння – це озвучення думки, кодовий перехід з мислиннєвого коду (з коду внутрішнього мовлення) на звуковий код, на код акустичний (фонетичний). Для вільного усного мовлення необхідна гнучкість механізмів вимови, безпомилкова їх координація, моментальний вибір слів, вільне володіння синтаксичними механізмами. Аудіювання - це кодовий перехід з акустичного коду на код внутрішнього мовлення (на код думання – мислиннєвий код). Перевага усного мовлення в тому, що воно може поєднуватися з так званими невербальними засобами спілкування (жести, міміка, інтонація тощо). Також таке мовлення швидко відбувається, є можливість швидких реакцій, зворотного зв'язку. Недоліками можна назвати різні перешкоди між співрозмовниками, а також моментальність перебігу спілкування.

Письмове мовлення. Цей вид має багато кодів: ідеографічне письмо, ієрогліфічне, фонемне письмо. Письмове мовлення має два напрямки: 1) письмо як письмове вираження думки; 2) читання. Письмо – це процес, дія, перекодування змісту думки з коду мислення на графічний, літерний код. Проміжною ланкою перекодування служить фонема. Письмо – це: а) підготовка, формування висловлювання на внутрішньому рівні; б) кодові переходи; в) техніка запису – накреслення потрібних графічних знаків за правилами та орфографічними нормами. Переваги письма такі: мовлення підготовлене, унормоване, відредаговане (як правило).

Інший вид письмового мовлення – це читання (вголос і про себе). Процес читання – це знову ж таки кодовий перехід з графічного коду (надрукованого чи написаного тексту) на акустичний і, зазвичай одночасно, на код мислення. Процес читання відбувається таким чином: 1) сприймаються графічні знаки (техніка читання); 2) здійснюються кодові

переходи; 3) усвідомлюється прочитане через код мислення, через знаки-еталони, що зберігаються у пам'яті.

Мислення і мовлення. Дуже часто говорять, що мовлення і мислення – два боки одного явища. Однак це не зовсім так, оскільки з трьох відомих видів мислення – конкретно-діяльного, образного, логічного – тільки останній дійсно функціонує на мовному матеріалі. Інше різночитання у проблемі мислення і мовлення – що з чим співвідносити? Що являє собою логічне мислення? Цей процес пізнавальної діяльності індивіда має два види: 1) теоретичне мислення; 2) емпіричне мислення.

Внутрішнє мовлення в широкому розумінні – це розуміння зв'язків і навіть єдність мислення і мовлення. Однак існують відмінності: 1) на рівні функцій: мовлення (зовнішнє) служить спілкуванню; думка (мислення) цієї функції не виконує (забезпечує інколи таємницю); 2) мовлення може бути зафіксоване в кодах – графічному, акустичному, думка фіксується тільки у внутрішньому коді особистості; 3) мовлення – довільне, думка може бути і недовільною. Думка формулюється у мовленні (зовнішньому), і не тільки формулюється, а й формується в мовленні (внутрішньому), у мовних знакових системах. Теорія мовленнєвої діяльності досліджує мислення, що виявляється в аналізі аспектів, направлених на оперування значеннями, смислом, мислиннєвими кодами та кодовими переходами.

Варто зазначити, що, коли слова та їх сполучення не наповнюються у свідомості мовця чи слухача реальним змістом, це призводить до відриву мовлення від мислення (чи мислення від мовлення), до неточностей. Порівнюючи мислення і мовлення, як правило, визнають, що думка ширша від мовлення. Однак у певних випадках мовлення є ширшим за думку: воно – варіативне: одну й ту саму думку можна виразити в багатьох мовленнєвих варіантах.

Різновиди мовлення за формою вираження думки (Внутрішнє мовлення, зовнішнє мовлення).

Внутрішнє мовлення. Мовлення є не тільки способом вираження думки, але й способом її формування. Спосіб формування й формулювання думки за допомогою мови у кожної людини в процесі спілкування індивідуальний. Однак всі індивідуальності знаходяться в межах трьох способів, якими користується людина, говорячи: а) собі чи іншому, якщо іншому, то б) присутньому в цей момент чи в) відсутньому. Відповідно, зможемо виділити й форми мовлення: внутрішнє, зовнішнє, усна й письмова форми якого реалізуються всередині мовленнєвої діяльності.

Внутрішнє мовлення характеризується тим, що процес оформлення думки відбувається без її вираження - усного чи письмового. Специфіка

використання індивідуального коду у цій формі мовлення визначається початковим комунікативним наміром суб'єкта мовленнєвої діяльності спілкуватися з самим собою.

Уміння орієнтуватися в ситуації спілкування – це вміння усвідомлювати: 1) загальний комунікативний намір (мотив) спілкування; 2) завдання мовлення (мету мовлення); 3) особливості адресата (характеристика людини, до якої звертаються); предмет мовлення (про що збираюся говорити чи писати); 5) загальний задум, основна думка (що хочу говорити чи писати).

Основною особливістю внутрішнього мовлення є його предикативність. Інша особливість такого мовлення – це здатність до згортання, граматична аморфність (Л.С.Виготський).

Внутрішнє мовлення є також ситуативним, т.т. завжди пов'язане з певною ситуацією, умовами, які його викликають. Цим і пояснюються його фрагментарність, стислість. Поряд зі словами у внутрішньому мовленні можуть бути використані образи і схеми, т.т. предмет мовлення може бути не названий, а поданий як образ (образ-схема). Задум висловлювання двочленний: вказівка на предмет висловлювання і на те нове, що про цей предмет треба сказати (предикативність: тема і рема).

Зовнішнє мовлення. Розгорнуте зовнішнє мовлення існує у двох формах: усній та письмовій. У свою чергу усне мовлення може бути діалогічним і монологічним.

Усне мовлення. Якщо мовлення призначене іншій людині, яку бачимо і чуємо, то використовується усна форма. Справжнє усне мовлення створюється під час говоріння і є, як правило, імпровізацією, що створюється в процесі комунікації. Тому основною його ознакою є непередбачуваність. Можна виділити загальні особливості усної форми літературної мови: 1) основним виразником усного мовлення є інтонація; 2) тенденція до розчленування висловлювання (вставні слова і под.); 3) повтор прийменника, що стоїть після означуваного слова (“Подружився з товаришем з хорошим”); 4) недослівний характер відтворення прямої мови.

Важливою ознакою, що впливає на появу різновидів усного мовлення, - характер комунікації: офіційна / неофіційна. Офіційна комунікація може бути особистою і публічною. Неофіційна – тільки особистою. Публічна комунікація поділяється на два підвиди: масова (радіо, телебачення тощо) і колективна (лекція, доповідь і под.).

Письмове мовлення. Письмове мовлення – це мовлення без безпосереднього співрозмовника, його мотивація і задум повністю визначаються тим, хто пише. Він і контролює мовлення на письмі. Вся інформація, що висловлюється у письмовому мовленні, повинна спиратися

тільки на досить повне використання розгорнутих граматичних засобів мови, оскільки воно майже не має ніяких позамовних додаткових засобів вираження.

Саме тому письмове мовлення включає до свого складу кілька рівнів: пошук окремих звуків, їх протиставлення, кодування окремих звуків у літери і т.п.; підбір слів; свідомі операції синтаксичного рівня, вибір структури висловлювання.

Основною ознакою такого мовлення є підготовленість, яка пов'язана тісно з композицією тексту. Всі слова і речення тексту повинні бути співвіднесені з дійсністю, що виражається у письмовому мовленні за допомогою категорії предикативності. Крім того, всі слова тексту повинні співвідноситися з поняттями, що пов'язано з референцією. Оформлення предикативності та референції пов'язане з актуальним членуванням речення, з виділенням в ньому теми і реми у спілкуванні.

МОВЛЕННЯ, МИСЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВІ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мова – найсуттєвіша і визначальна частина людської особистості, чинник її поведінки, мислення, усвідомлення рівня буттєвості у світі та виокремленні серед інших цивілізованих народів.

Мова – символ нації, вона може сприяти її консолідації, утвердженню національної ідентичності. А може, навпаки, бути предметом гострої політично-ідеологічної боротьби, адже мова є не тільки носієм, але й творцем ментальності народу, в ній душа нації, бо саме мова й творить націю. У мові закодована унікальність і неповторність історії кожного народу. Мовлення в першому, процесуальному, значенні має синоніми: мовленнєва діяльність, мовленнєвий акт. Мовлення – це спілкування, контакт між людьми, обмін думками і почуттями, інформацією. Спілкування здійснюється не тільки через мовлення, але й за допомогою немовних знаків, які вивчає семіотика (міміка, жести, дотик). Мовлення ж – вербальне спілкування за допомогою мовних знакових одиниць: слів, синтаксичних конструкцій, тексту, інтонацій, часто за підтримки невербальних засобів. Порівнюючи мислення і мовлення, як правило, визнають, що думка ширша від мовлення. Однак у певних випадках мовлення є ширшим за думку: воно – варіативне: одну й ту саму думку можна виразити в багатьох мовленнєвих варіантах.

Лекція №3

Тема: ПРИНЦИПИ ЗАРОДЖЕННЯ МОВЛЕННЯ. МЕХАНІЗМИ МОВЛЕННЯ: ВИСЛОВЛЮВАННЯ.

Методи: 1) практичні (аспект передачі та сприйняття навчальної інформації); індуктивні, дедуктивні (логічний аспект); репродуктивні й

інформативно-пошукові (аспект характеру пізнавальної діяльності); самостійна робота та робота під керівництвом викладача (аспект керівництва навчанням).

2) методи стимулювання та мотивації (методи стимулювання та мотивації інтересу до навчання; методи стимулювання та мотивації обов'язку й відповідальності).

3) методи контролю та самоконтролю в навчанні: усний, письмовий, лабораторний, програмований, машинний і ін.

План:

1. Процес висловлювання. Мовленнєвий акт.
2. Мотивація мовлення. Мовленнєва інтенція.
3. Механізми мовлення: перехід до зовнішнього мовлення: Перехід до акустичного й графічного мовлення.
4. Моделювання процесу сприйняття мовлення.Зворотній зв'язок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. / Ф. С. Бацевич. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. 52-104. Ахутіна Т.В. Порождение речи. – М., 1989.
2. Загнітко А.П. Основи мовленнєвої діяльності: навчальний посібник (для студентів денної, безвідривної та очно-заочної прискореної форми навчання). – Донецьк: Схід, 2001.
3. Казарцева О.М. Культура речевого общения. – М.: Наука, 1999.
4. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – М., 1997.
5. Львов М.Р. Основы теории речи. – М.: Просвещение, 2000.
6. Супрун А.Е. Лекции по теории речевой деятельности. – Минск, 1996.

1. Процес висловлювання. Мовленнєвий акт. У процесі мовленнєвої діяльності, творення мовлення структурною одиницею прийнято вважати висловлення. Це одиниця мовленнєвого спілкування. Це така одиниця, яка має відносну самостійність, завершеність, містить в собі комунікативно-модальний аспект, інтонацію (в усному варіанті), невербальні засоби, доступна актуальному членуванню (тема-рема). Висловлення завжди співвіднесене з певними ситуаціями життя, для нього характерна мотивованість: вітання при зустрічі, виклик таксі по телефону, відповідь учня на уроці, лист другу, виступ на конференції тощо.

2. Висловлення співвідноситься з реченням, часто ці компоненти мовленнєвого процесу збігаються. Однак іноді висловлення – ширше, більше за обсягом.

3. Важливу роль у висловленні відіграють: інтонація, дейктичні засоби (вказівка на учасників спілкування, на часову чи просторову локалізацію фактів і характеристик, про які йдеться).

4. Мовленнєвий акт – також одиниця мовленнєвого процесу й одиниця породження тексту. Мовленнєвим актом слід вважати цілеспрямовану дію – одиницю нормативного в певному мовному колективі, соціальній групі мовленнєвої поведінки, що розглядається в кожній окремій ситуації.

5. У мовленнєвому акті можна виділити такі етапи: 1) докомунікативний – на якому виділяються ситуаційний і мотиваційний фактори, мовленнєва інтенція – мовленнєвий намір, вся внутрішня мисленнєва підготовка висловлення; 2) комунікативний – має два підетапи: а) матеріалізація підготовленого висловлення – перехід з мисленнєвого коду на акустичний чи графічний; б) сприйняття висловлення шляхом кодового переходу знову на мисленнєвий код внутрішнього мовлення; 3) посткомунікативний: може мати вербальну форму – відповідь співрозмовникові, нове висловлення – або невербальну форму: певна дія чи її відсутність.

6. Мотивація мовлення. Кожна свідома дія людини зумовлена мотивацією. Саме мотивація визначає активність особистості, зокрема мовленнєву активність. У різних ситуаціях процес мотивації відбувається по-різному: в умовах дискусійного діалогу, наприклад, він повинен уміститися в 2-3 секунди. Але навіть в таких умовах учасник полеміки на етапі мотивації своєї чергової репліки повинен оцінити ситуацію суперечки, вибрати зі свого “запасу” аргументів потрібні, залишивши для себе “резервні”, передбачити можливі нові випадки противника.

7. Постановка мети мовленнєвого акту є началом акту, що організовує його. Мотивація є також початком так званого мовленнєвого наміру (інтенції).

8. Мовленнєва інтенція. Ця сходинка максимально наближає мовця до словесного, мовного вираження задуму.

9. До факторів, що визначають мовленнєву інтенцію, О.О.Леонтьєв відносить: 1) мотивацію; 2) приплив інформаційних імпульсів; 3) досвід, прогнозування результатів висловлювання; 4) завдання мовленнєвої дії. Одночасно ним виділяються фактори, що сприяють реалізації мовленнєвої інтенції: 1) вибір мови; 2) ступінь володіння мовою; 3) функціонально-стилістичний фактор; 4) соціолінгвістичний фактор; 5) афективний фактор; 6) паралінгвістичний фактор; 7) індивідуальні відмінності у мовленнєвому досвіді; 8) мовленнєва ситуація. Також формується зміст мовлення, визначаються розміри висловлювання, його план, композиція, підбираються факти, аргументи, персонажі і под.

Перехід до акустичного й графічного мовлення. Другий етап – це комунікативний етап або – це мовлення для “інших”. У системі мовленнєвих механізмів можна побачити три рівні. Верхній рівень – це мовлення для всіх, відкрите для адресатів, “матеріалізоване”, це мовлення усне чи письмове. Наступний – внутрішнє мовлення, т.т. мовлення мислення. Іншим людям воно не доступне. Його контролює сам суб'єкт. Нижній рівень недоступний

навіть самому суб'єкту. Це той прихований механізм, де формується мовне чуття, світ уявлень, світ інтуїції.

У людини як суб'єкта мовлення є три коди: звуковий (фонемний) – людина усвідомлює акустичний склад слів не тільки в потоці мовлення, але й поза ним; графічний, створений людьми свідомо і тому має декілька варіантів. Враховуючи все це, можемо умовно уявити кодовий перехід у наступній моделі:

Внутрішнє, мисленнєве мовлення

(код образів, схем, уявлень, понять)

↓

Внутрішнє, вербальне мовлення

(словесний код, граматичне оформлення)

↓

Внутрішнє мовлення – перехід на одиниці вимови

(фонемний склад слів, проектування просодії, інтонацій, міміки)

↓

Код, який рухає мовлення

(внутрішнє, мисленнєве артикулювання звуків, апарат вимови готовий до відтворення думки)

↓↓

Звуковий, акустичний код Літерний, графічний код

(апарат вимови рухається, (мисленнєва підготовка до паузи, інтонації і под.) письмо: літерний код,

↓ орфографія, шрифт,

розташування тексту і под.)

↓↓

Акустичний, усний потік Запис: рукопис, машинопис,

мовлення – зі всіма додатковими комп'ютер

засобами ↓

Самоперевірка, редагування

Цей процес безперервний. Передавання смислу висловлення забезпечують фонемні; складотворення; акцентування (наголос); паузи між словами, сполученнями слів, реченнями, компонентами тексту; смислові інтонації; логічні, фразові наголоси; емоційні, оцінювальні інтонації; конотативні засоби; ритмомелодійні засоби, тембр голосу, гучність; міміка, поза, жести та ін.; у письмовому мовленні – розділові знаки, шрифти, підкреслення тощо.

Письмо як кодовий перехід з мисленнєвого коду внутрішнього мовлення на графічний проходить значно повільніше, ніж перехід на акустичний код, оскільки існує система правил – орфографічних і граматичних, - що сповільнює цей процес.

Моделювання процесу сприйняття мовлення. Оскільки внутрішньо підготовлене висловлення може бути реалізоване і в акустичному, і у графічному кодах, то і його сприйняття має два варіанти: 1) сприйняття усного мовлення (аудіювання); 2) сприйняття написаного, надрукованого

мовлення (читання). Читання має теж два варіанти: 1) тихе читання, “про себе”; 2) читання вголос. У зв'язку з таким тлумаченням складових сприйняття мовлення можна виділити такі етапи:

1. Загальна готовність сприйняття мовлення співрозмовника чи письмового тексту, готовність слухового чи зорового механізму. Це – етап дискусійного аналізу, етап підготовки до сприйняття мовлення як тексту.

2. Це етап власне мовленнєвий, як і наступні: нерозчленоване, цілісне сприйняття всього висловлювання, якщо воно невелике (або його початкової частини). Слухач або читач усвідомлює, якою мовою оголошене мовлення, про що говорить автор – тема, підтема, мікротема, зв'язки теми з іншими; до кого звернене мовлення і под.

3. Отримання сигналу як нерозчленованого акустичного потоку. При читанні цьому етапу відповідає сприйняття цілого блоку надрукованого тексту, що називається полем читання.

4. Виділення фонетичних слів. Цьому сприяють ритміка мовлення (а також паузи), інтонації – видільна, перераховування, кінця фрази, логічні наголоси.

5. Упізнавання слів, їх сполучень. Упізнавання реалізується як порівняння з еталонами, що містяться у довготривалій мовленнєвій пам'яті.

6. Можливість передбачення. Умови для такого процесу: загальний смисл дискурсу, діалогу, контексту або одного речення; чуття мови, мовна інтуїція; загальна схильність слухача до пошуку, гіпотези, лінгвістичного експерименту, ступінь орієнтації у темі.

7. Усвідомлення структури тексту. Це дуже важливий етап сприйняття, оскільки усвідомлюється текст як структурна одиниця, разом із синтагмами, словосполученнями.

8. Усвідомлення граматичних зв'язків між словами в реченні. При сприйнятті мовлення усвідомлення відбувається на основі мовного чуття.

9. Розуміння речення, цілого висловлювання. Суть цього етапу полягає у включенні висловлювання чи його частини у загальний контекст діалогу чи монологу.

10. Перевірка власного сприйняття і розуміння мовлення. Чи правильно ми розуміємо різні конотації?

11. Оцінка мовної майстерності та інтелектуального рівня мовця: вдалий чи невдалий вибір слів, переконливість мовлення, помилки у знанні літературної норми чи їх відсутність, новизна й актуальність інформації тощо.

12. Оцінка особистості мовця.

13. Стратегія подальшої мовленнєвої та немовленнєвої поведінки. Це перехід до посткомунікативного акту.

Зворотний зв'язок. Білінгвізм. Зворотний зв'язок слухача з мовцем може мати такі форми: 1) нове висловлення, яке може бути як негайним, так і відкладеним: репліка чи розгорнуте висловлення у діалозі, бесіді, дискусії; лист-відповідь у переписці, дискусійна стаття у газеті тощо; 2) дія, викликана сприйнятим мовленням: негайне виконання прохання чи наказу, утримання

від будь-яких дій як результат сприйнятого висловлення тощо; 3) внутрішній результат сприйняття – результат конкретних мовленнєвих актів.

Прийоми білінгвізму виходять далеко за межі теорії мовленнєвої діяльності: це порівняльна типологія мов, проблеми походження різних мов, їх розвитку, мовні універсалії тощо. Тільки повний набір “кроків” мовленнєвого акту іншою мовою – мовленнєва інтенція, підготовка змісту, вибір слів, граматичне маркування, кодовий перехід на акустичну чи графічну форми мовлення – дає право називатися білінгвом. Людина, яка здатна використовувати в ситуаціях спілкування дві різні мовні системи, - білінгв, а сукупність відповідних умінь – білінгвізм.

У теорії білінгвізму розглядаються причини виникнення бі- (полі-) лінгвізму, т.т. соціальні його джерела. Існують такі види контактів: 1) спільність території проживання людей різних національностей; 2) еміграція та імміграція; 3) економічні, культурні зв'язки, туризм, війни; 4) освіта й наука.

Розрізняють такі типи білінгвізму:

1. Координаційний і субординаційний (повний і неповний). Перший передбачає координацію рідної та нерідної мов, при іншому типі нерідна мова підкорена рідній.

2. За кількістю засвоєних мовленнєвих дій розрізняють рецептивний та продуктивний типи. Рецептивний – забезпечує тільки сприйняття мовлення іншою мовою. Продуктивний тип передбачає не тільки сприйняття, але й продукування усного й письмового мовлення.

3. За умовами виникнення розрізняють природний (у дитинстві) та штучний (у дорослому віці) білінгвізм.

4. За близькістю, спорідненістю розрізняють близькоспоріднений та неблизькоспоріднений типи білінгвізму.

Лекція №4-5

ТЕМА: ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ

Методи: 1) практичні (аспект передачі та сприйняття навчальної інформації); індуктивні, дедуктивні (логічний аспект); репродуктивні й інформативно-пошукові (аспект характеру пізнавальної діяльності); самостійна робота та робота під керівництвом викладача (аспект керівництва навчанням).

2) методи стимулювання та мотивації (методи стимулювання та мотивації інтересу до навчання; методи стимулювання та мотивації обов'язку й відповідальності).

3) методи контролю та самоконтролю в навчанні: усний, письмовий, лабораторний, програмований, машинний і ін.

План:

1. Орієнтовні показники розвитку мовлення дітей раннього віку.
2. Розвиток мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного та шкільного віку.

3. Розлади мовлення: причини та шляхи усунення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. / Ф. С. Бацевич. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. 52–104. Ахутина Т.В. Порождение речи. – М., 1989.
2. Загнітко А.П. Основи мовленнєвої діяльності: навчальний посібник (для студентів денної, безвідривної та очно-заочної прискореної форми навчання). – Донецьк: Схід, 2001.
3. Казарцева О.М. Культура речевого общения. – М.: Наука, 1999.
4. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – М., 1997.
5. Львов М.Р. Основы теории речи. – М.: Просвещение, 2000.
6. Супрун А.Е. Лекции по теории речевой деятельности. – Минск, 1996.

1. Орієнтовні показники розвитку мовлення дітей раннього віку.

До **1 місяця** — перша посмішка на розмову дорослого.

До **2 місяців** — швидко відповідає посмішкою на розмову з нею.

До **3 місяців**:

1. Зосереджує свій погляд на обличчі того, хто розмовляє з дитиною, якщо знаходиться у вертикальному положенні у нього на руках.

2. У відповідь на розмову з нею виявляє радість посмішкою, пожвавленими рухами рук і ніг, звуками (комплекс пожвавлення).

До **4 місяців**:

1. За звуком знаходить об'єкт — повертає голову до джерела звуку.

2. У період активного неспання посміхається, відтворює голосні звуки; голосно сміється.

До **5 місяців**:

1. Розрізняє тон, яким до неї звертаються.

2. Довго співуче гулить.

До **6 місяців**: починає белькотати — промовляє окремі склади.

До **7 місяців**:

1. Довго белькоче.

2. На запитання: «Де годинник?», «Де вогник?» та ін. Відшукує поглядом і знаходить предмет, який знаходиться в постійному місці.

До **8 місяців**:

1. Голосно і багаторазово промовляє різні склади.

2. На прохання дорослого виконує різні рухи, наприклад: ладусі, до побачення, дай ручку.

До **9 місяців**:

1. Наслідує склади, які чує, та які були в її белькотанні.
2. На запитання «Де?» відшукує кілька предметів незалежно від їхнього місцезнаходження.
3. Знає своє ім'я, повертається на поклик.

До 10 місяців:

1. Наслідує дорослому — повторює за ним різноманітні звуки і склади.
2. На прохання дорослого («Дай м'яч», «Дай Лялю») знаходить, подає названу іграшку.
3. Відповідає на загравання: дожену-дожену, на слово ку-ку накриває обличчя пелюшкою, сорока-ворона тощо).

До 11 місяців:

1. Вживає перші усвідомлені слова, такі, як гав-гав, кис-кис, дай та ін.
2. Деякі слова набувають узагальненого характеру. Наприклад, На запитання «Де киця?», дитина знаходить і дає різних кицьок (гумову, плюшеву тощо).
3. На пропозицію дорослого «Погойдай Лялю», «Покажи у киці очки» і т.п., виконує різноманітні заучені дії з предметами.

До 12 місяців:

1. Легко наслідує нові слова.
2. Вимовляє близько 10 слів.
3. Збільшується запас слів, які дитина розуміє. Без жестів, за словом («Де мама?», «Де Зіна?», «Дай м'яч», «Як Ляля танцює?», «Погодуй кицю» і т. ін.) дитина розуміє назву кількох предметів, якими вона користується, завчених дій, знає ім'я кількох дорослих і дітей.

До 1 року 6 міс:

1. Швидко збільшується пасивний словник. Дитина розуміє назву багатьох предметів, дій, осіб (1 рік 3 міс).
2. Узагальнює предмети за істотними ознаками в мовленні, яке вона розуміє (1 рік 3 міс).
3. Запас слів 30-40, серед них ще багато полегшувальних (1 рік 6 міс).
4. Легко наслідує полегшувальні слова, які часто чує (1 рік 3 міс. — 1 рік 4 міс).
5. Слова, які супроводжуються жестами, мімікою, виконують функцію речень, які мають різне значення. Наприклад, дитина вказує на сукню і промовляє «Мама», і цим позначає, що мати купила нову сукню.
6. Супроводжує свої дії белькотанням (1 рік 2 міс).
7. Словом користується в момент особливої зацікавленості за умови тісного контакту з дорослим (1 рік 3 міс. — 1 рік 4 міс).
8. Розуміє зображення окремих дій, називає їх.

9. Розрізняє за словом предмети різко контрастні за розміром (Великий, маленький) (1 рік 6 міс).

Від 1 року 6 міс до 2 років:

1. Розуміє смисл речень про події та явища, які часто мають місце в особистому досвіді дитини (1 рік 6 міс).

2. Розуміє розповідь про події, які мали місце в особистому досвіді, без показу (1 рік 9 міс).

3. Активний словник швидко зростає (до 300 слів) (2 роки).

4. Легко повторює слова і прості фрази (1 рік 7 міс).

5. Починає вживати речення з 3-4 слів. У словнику з'являються граматичні зміни (2 роки).

6. Починає вживати прикметники і займенники.

7. Розуміє нескладний сюжет за картинкою. Відповідає на запитання.

8. Узагальнює предмети за суттєвими ознаками в активному мовленні (1 рік 9 міс).

9. Полегшувальні слова замінює на правильні (2 роки).

10. Починає говорити з різних приводів (1 рік 7 міс).

11. Мовлення стає засобом спілкування з дорослими (до 2 років).

12. Звертається із запитанням: «Що це?»

13. В ході ігри словами позначає свої дії.

Від 2 років до 2 років 6 міс:

1. Розширюється розуміння смислового змісту мовлення. Дитина розуміє майбутній, минулий час, якщо це мало місце в її досвіді.

2. З'являються запитання: «Де?», «Куди?», «Чому?».

3. Легко повторюють почуті фрази.

4. Речення стають багатослівними, хоча граматично ще не зовсім правильні.

5. Мовлення стає основним засобом спілкування і з дітьми.

6. Словами наперед позначає свої дії, наміри.

Від 2 років 6 міс. до 3 років:

1. Легко вивчає вірші й пісні.

2. До словника входять усі частини мови крім прислівника і дієприслівника.

3. У словнику нараховується 1200-1500 слів.

4. Вживає підрядні речення, хоча граматично ще не завжди правильно.

5. З'являються запитання «Для чого?», «Коли?»

6. Вимовляє правильно всі звуки, крім л, р та шиплячих.

Розвиток мовлення дітей дошкільного віку

Молодший і середній дошкільний вік

Якісним новоутворенням психічного розвитку дітей трьох років є оволодіння активним розмовним мовленням, яке продовжує розвиватись і вдосконалюватися на четвертому році життя, тобто у другій молодшій групі, що є першою на етапі дошкільного дитинства.

Молодший дошкільний вік найбільш сенситивний щодо мовленнєвого розвитку. У дітей цього віку надзвичайно розвинене мовне чуття, вони вельми рано помічають і виправляють мовленнєві огріхи й покручі у мовленні інших. До трьох років дитина оволодіває правильною звуковимовою більшості звуків, натомість упродовж усього означеного періоду (до п'яти років) діти відчують труднощі у вимові шиплячих, свистячих звуків і звука *p*. Для більшості дітей молодшої групи характерна загальна пом'якшеність мовлення, пропуск, спотворення і перестановка звуків складів, їх заміна, порушення звукової структури слова, уподібнення звуків. Завдяки добре розвиненому фонематичному слуху діти диференціюють звуки.

У мовленні діти використовують усі частини мови, хоча переважають іменники (до 50 %) і дієслова (28-30 %), багато ще полегшувальних слів, слів-універсалізмів. Пасивний словник переважає над активним.

Четвертий і п'ятий роки – це періоди надзвичайної мовленнєвої активності. Діти цього віку занадто балакучі й допитливі, що виявляється в численних запитаннях дітей до дорослих. К.Чуковський писав: «Дитина від 2 до 5 років – найдопитливіша істота на землі, більшість запитань, з якими вона звертається до нас, зумовлено нагальною потребою її невтомного мозку: якомога швидше пізнати довкілля».

Письменник наводить запитання хлопчика чотирьох років, що були сформульовані ним упродовж 2,5 хв:

- А куди летить дим?
- А ведмеді носять брошки?
- А хто розгойдує дерева?
- Чи можна дістати таку велику газету, щоб загорнути в неї живого верблюда?
- А восьминіг з ікри вилуплюється чи він молокососний?
- А кури ходять без калош?
- Як небо зробилося?
- Як сонце зробилося?
- Чому місяць такий ламповий?
- А хто робить клопів?

Дитина чотирьох років найчастіше звертається із запитаннями «Чому?» і значно рідше використовує запитання «Навіщо?» Дитина трьох років, як

зауважує К.Чуковський, глибоко переконана, що усе в докiллі iснує лише для задоволення потреб дитини: «...корова, щоб давати їй молоко; яблуна, щоб годувати яблуками; тьотя Зiна, щоб на свято пригощати її тортом та iн.».

Вiк дiтей вiд 3 до 5 рокiв традицiйно називають «чомусиками». У росiйського письменника Б.Житкова є оповiдання про Олексу Чомучкина. Дитина, яка звертається iз запитаннями до дорослих, не завжди очiкує на них вiдповiдей, їй подобається сам процес формулювання запитань як вияв власної мовленнєвої активностi.

До 4,5 року iмпортується формування граматичної правильностi мовлення. У другiй половинi четвертого року життя у дiтей спостерiгається активне суфiксально словотворення, що вiдбувається в iгровiй формi. У життi дитини настає унiкальний перiод – словотворення. К.Чуковський назвав дiтей цього вiку «великими розумовими трудiвниками». Вершина словотворення припадає на п'ятий рiк життя, пiсля чого воно поступово згасає. Вихователi повиннi реально оцiнювати вияви «дитячої мовленнєвої генiальностi» i пам'ятати, що всi дитячi неологiзми є наслiдком недосконалого мовлення дитини, нестiйкого засвоєння граматичних форм рiдної мови. У мовленнi дiтей четвертого i п'ятого рокiв життя що багато граматичних помилок у вiдмiнюванні iменникiв, прикметникiв, у вживаннi роду i числа iменникiв, у дiєслiвних формах, у чергуваннi приголосних звукiв тощо.

Характерною особливiстю мовлення дiтей цього вiку є нестiйкiсть (у поєднаннi з голосним вимовляють приголосний звук, у поєднаннi з приголосним спотворюють або випускають його) i неточнiсть вимови. Дiти часто не розумiють значення просторових, часових i абстрактних понять, переносного значення i багатозначностi слiв.

Вiдбуваються позитивнi змiни i в розвитку зв'язного мовлення. Головною формою спiлкування залишається дiалогiчне мовлення. У першiй половинi означеного вiку ще переважає ситуативне мовлення. Зi змiною основного типу дiяльностi (предметно-манiпулятивної на сюжетно-рольову гру) з'являються новi форми мовленнєвих дiй у структурi мовленнєвої дiяльностi, а саме: а) висловлювання, що коментують власнi iгровi дiї дитини; б) висловлювання, що корегують дiї партнера; в) висловлювання, що планують дiї i розподiл ролей.

Наприкiнцi четвертого року життя ситуативне мовлення поступово замiнюється контекстовим (поза наочною ситуацiєю), хоча ситуативне й залишається, проте дитина використовує його адекватно наочнiй ситуацiї. У цей перiод життя в мовленнi дитини з'являються складносуряднi й складнопiряднi речення, а також питальнi, якi дуже широко функцiонують.

На п'ятому році життя діти вживають усі типи речень, хоча ще трапляються помилки: неправильний порядок слів, невдале вживання сполучників тощо.

Якісним новоутворенням психічного розвитку дітей є також засвоєння звукової сторони рідної мови, усвідомлення звукового складу рідної мови, що дає можливість організовано навчати дітей звукового аналізу слів.

На п'ятому році життя розвивається монологічне мовлення, мовлення-повідомлення. Дитина відтепер буде висловлювання різного типу: мовлення-розповідь (сюжетні розповіді на наочній і словесній основі, творчі розповіді, переказ художніх творів), мовлення-описи.

У молодшому дошкільному віці можна спостерігати значні індивідуальні відмінності дітей у розвитку всіх сторін мовлення. Про це слід пам'ятати вихователю, плануючи індивідуальні заняття з дітьми, які мають затримки мовленнєвого розвитку, та з тими, хто випереджає своїх однолітків щодо нормативів вікового розвитку мовлення. До п'яти років у дитини формуються функції мовлення (повідомлення, соціального зв'язку, впливу на тих, хто оточує, комунікативна, номінативна, гносеологічна, мисленнєвотворча) та форми мовлення (діалог, ситуативне і контекстове мовлення, мовлення-повідомлення, мовлення-опис, мовлення-розповідання).

Базисна характеристика мовленнєвого розвитку та спілкування дітей чотирьох років

Наприкінці четвертого року життя у дітей зникає загальна пом'якшеність мовлення, зменшується кількість перестановок та пропусків звуків і складів у багатоскладових словах (трапляються лише поодинокі випадки), зникає уподібнення звуків та складів. Діти чітко й правильно вимовляють голосні та приголосні звуки (крім *p*), оволодівають правильною вимовою шиплячих звуків (*ш, ж, ч*). Темп мовлення швидкий. Мовленнєве дихання переважно верхньогрудне: часте, поверхове, неглибоке (складається враження, що дитина під час розмови наче захлинається, їй не вистачає повітря). Фонематичний слух добре розвинений, дитина диференціює як далекі, так і близькі фонемі у словах. Оволодіває розповідною, питальною та окличною інтонаціями. Мовлення недостатньо виразне (малоемоційне, нечітка дикція, занадто голосне чи, навпаки, тихе, швидкий чи уповільнений темп). Переважають номінативна та експресивна (виражальна) функції мовлення. Багато використовує невербальних засобів спілкування (рухи, дії, міміка, жести тощо). У повсякденному спілкуванні переважає ситуативне мовлення (можливі пропуски окремих частин членів речення). Форма спілкування – діалог. Дитина володіє навичками розмовного мовлення. Підтримує розмову, висловлює бажання, прохання, думки простим поширеним та складним реченнями. Звертається до дорослих та дітей із

запитаннями, відповідає на них. Оволодіває найбільш уживаними формами словесної ввічливості: вітається, прощається, просить вибачення.

У словнику налічується близько 1800-2000 слів, переважають іменники (до 50 %) і дієслова (до 30 %). Ще багато слів-універсалізмів (*гарний* - може означати красивий, добрий, чарівний, чемний тощо). Переважають вказівні займенники *ось, тут, цей*. Допускаються неточності у вживанні абстрактних, узагальнювальних, збірних, часових та просторових понять. Яскраво виражене словотворення (*піджакет, малювець, лунник*).

Дитина оволодіває основними граматичними формами (рід, число, відмінок), правильно вживає рід та число іменників, засвоює закінчення родового та знахідного відмінків, кличну форму. Легко утворює нові слова за допомогою префіксів (*за-, з-, на-*), суфіксів (що виражають зменшеність чи збільшеність предмета, емоційну оцінку пестливості), добирає однокореневі слова. Яскраво виражені форми словотворення за допомогою суфіксів (ігри в «нові слова»). У словнику дитини з'являються складні слова, іменники зі з'єднувальною голосною (*пароплав, паровоз*) та прикметники (*довговухий, довгоногий, жовтогарячий, світло-синій*). Вона правильно вживає

теперішній, минулий і майбутній часи дієслів та наказову форму дієслова; ступені порівняння прикметників. Користується займенниками. Вудує прості, поширені речення з приймешниками, сполучниками, однорідними членами речення, з прямою моноєю; складносурядні та складнопідрядні речення зі сполучниками та сполучними словами (із 39 наявних сполучників та сполучних слів використовує 20). У неї з'являються мовні самокорекції, граматичне чуття мови (елементи само- та взаємоконтролю мовлення). Оволодіває навичками монологічного мовлення: відповідає на запитання і і змістом сюжетних картин, художніх текстів (оповідань, казок, віршів), діафільмів, театральних вистав. Складає за допомогою дорослих (підказування слів, речень) описові розповіді (з 3-4 речень) про іграшки, овочі, фрукти, дії товаришів, свої власні та сюжетні відповіді-розповіді (спільно з дорослим) за змістом сюжетних картинок; переказує за допомогою запитань добре знайомі казки. Знає напам'ять забавлянки, утішки, вірші, загадки. Мовлення дитини вже набуває перших ознак образності. Вона використовує образні вирази (із текстів казок, забавлянок), приказки, прислів'я, фразеологічні звороти, вигуки, звуконаслідувальні слова.

Базисна характеристика мовленнєвого розвитку та спілкування дітей п'яти років

Діти п'яти років оволодівають правильною вимовою всіх звуків рідної мови, в тому числі шиплячими і звуком *p* (хоча ще спостерігається деяка

нестійкість у вимові цих звуків); тип мовленнєвого дихання – змішаний. Диференціюють близькі фонemi, добре розвинений фонематичний слух. Темп мовлення нормалізується, силу голосу регулюють відповідно до ситуації.

Із тексту виділяють слова з потрібним звуком, у слові виокремлюють перший і останній звуки, інтонаційно промовляють звук у слові, добирають слова з потрібним звуком; диференціюють поняття «звук», «слово».

Словник дитини налічує 2200-2500 слів. Діти п'яти років характеризуються надзвичайною мовленнєвою активністю, балакучістю, допитливістю, яка виражається у нескінченних запитаннях: «Чому?» (за хвилину до 15-25 запитань). У словнику наявні всі частини мови (іменники, прикметники, дієслова, дієприкметники, дієприслівники, числівники, займенники, частки, вигуки). Упродовж зазначеного віку спостерігається «розквіт» словотворення, дитина створює нові слова від різних частин мови (*вагонята, кущата, левики, духла, чайна, повзук, намолочився*).

В активному словнику дитини є узагальнювальні слова, абстрактні поняття (радість, чемність, хоробрість); вона правильно використовує багатозначні слова. Легко добирає синоніми, антоніми, класифікує предмети за ознаками, властивостями. Недостатньо розуміє переносне значення слів.

У мовленні користується образними виразами (*кіт-воркіт, маки-маківочки*). Знає прислів'я, загадки, скоромовки, приказки, застосовує відповідно до ситуації фразеологічні звороти, звуконаслідувальні слова. Вживає форми словесної ввічливості, мовленнєвого етикету в ситуаціях вітання, прощання, знайомства, подяки, вибачення, прохання без нагадування вихователя.

Наприкінці п'ятого року завершується засвоєння граматичних форм, відмінкових закінчень, але в мовленні ще спостерігаються граматичні помилки, особливо в чергуванні приголосних. Діти легко утворюють нові граматичні форми за допомогою суфіксів, префіксів від інших частин мови; виявляють ініціативу щодо мовленнєвих ігор з дорослими («нові слова»). Легко утворюють форми однини й множини (однак допускають помилки в іменниках, що мають тільки форму однини чи множини). Засвоюють рід іменників, кличну форму як у звертанні до дітей, так і до дорослих, наказовий спосіб дієслова. Будують прості речення, складносурядні зі сполучними словами, речення з прямою мовою.

Самостійно вступають у розмову з іншими дітьми, дорослими, підтримують діалог у межах ситуації, ведуть організований (стимульований) діалог на запропоновану тему, груповий діалог (бесіду). Відповідають реченням на запитання за змістом картини, художнього тексту. Вміють складати розповіді

за зразками вихователя: описові, сюжетні, з власного досвіду. Переказують знайомі оповідання й казки. Знають напам'ять вірші, забавлянки, пісні.

Старший дошкільний вік

Мовлення дітей старшого дошкільного віку досягає високого рівня розвитку. Вони оволодівають правильною вимовою всіх звуків рідної мови, хоч у деяких дітей цього віку ще трапляються окремі неточності у вимові важких звуків (*р, ш, ц, ч, дж, дз, і*). Крім того, у дітей шостого-сьомого років життя можуть бути мовленнєві порушення внаслідок органічних ушкоджень мовленнєвого апарату або у зв'язку зі зміною молочних зубів на постійні (з'являються міжзубні шиплячі, пом'якшується вимова інших приголосних). Подекуди спостерігається нестійка вимова сформованих звуків у словах складної фонетичної структури.

Діти шостого року життя легко помічають і виправляють мовленнєві неточності, огріхи й помилки як у мовленні інших, так і у своєму власному. Якщо наприкінці шостого і на початку сьомого року життя у дітей зі швидким темпом мовлення спостерігаються неточність, змішування звуків, що пов'язані з дефектами мовленнєвого апарату, такі діти потребують допомоги логопеда.

Дошкільний вік дітей характеризується завершенням процесу фонематичною сприймання: вони чують і розмовляють правильно, відповідно до фонетико-орфоепічних норм рідної мови, у них формуються тонкі й диференційовані образи слів і окремих звуків, з'являється усвідомленим звукової сторони рідної мови. Діти п'яти-шести років активно грають зі звуками, словами, римують їх, аналізують звуковий склад слів рідної мови, виокремлюють перший і останній звуки у слові, визначають порядок інших звуків, тобто в дітей формується лінгвістичне ставлення до слова.

Словник дітей старшого дошкільного віку розширюється занадто швидко. Діти рівномірно використовують у мовленні всі частини мови, складні слова, слова з абстрактним значенням, доречно застосовують прислів'я, приказки, образні вирази, фразеологізми.

Отже, у розвитку словника дитини яскраво помітні позитивні якісні зміни: дитина послуговується антонімами, синонімами, багатозначними словами, словами у переносному значенні, оперує узагальненими словами різного ступеня, поняттями. Усвідомлює словниковий склад рідної мови, виокремлює слова в реченні.

Проте у засвоєнні словника дітьми шести років ще спостерігаються семантичні помилки, неправильне розуміння окремих абстрактних, часових і просторових понять, слів з переносним значенням, прислівників (*разом* і

поруч та ін.); словник бідний на образні вирази, прикметники порівняльного ступеня тощо.

Удосконалюється граматична правильність мовлення, продовжується засвоєння суфіксів, спостерігається прагнення до точного й влучного вживання граматичних форм, що виявляється у критичному ставленні до власного мовлення і мовлення навколишніх людей. Формуються навички корекції і самокорекції граматично правильного мовлення.

Засвоєння звукового, граматичного мовлення і збагачення словникового запасу позитивно впливає на розвиток монологічного мовлення і форм спілкування. У дітей з'являються такі форми діалогічного мовлення, як мовлення-пояснення, мовлення-міркування, а також ситуативні мимовільні висловлювання (непідготовлене мовлення), контекстове монологічне мовлення, немовні форми спілкування.

Одним із головних типів спілкування є спілкування з однолітками та встановлення мовленнєвих контактів з іншими дітьми, при цьому діалогічні форми спілкування дедалі частіше замінюються контекстовими, монологами.

У цьому віці дитина вже вміє складати розповіді з власного досвіду, про іграшки, творчі розповіді на тему, за картинкою, розповіді-етюди, мініатюри тощо. Передає зміст переглянутих мультфільмів, фільмів, вистав, почутих казок і оповідань.

Важливим якісним новоутворенням дітей старшого дошкільного віку є поява планувальної і регулювальної функцій мовлення. Дитина вже складає розповіді за планом, може планувати свою майбутню мовленнєву діяльність.

Водночас слід пам'ятати, що і в старшому дошкільному віці часто трапляються випадки специфічного розвитку мовлення дітей, які потребують індивідуальної роботи.

До шести років у дітей формуються функції мовлення (комунікативна, контактновстановлювальна, дейктична, планувальна, регулювальна, резюмувальна, волюнтативна, естетична, гносеологічна, мислетворча, метамовленнєва) та форми мовлення (діалог, монолог, внутрішнє, ситуативне, контекстове, повідомлення, розповідь, опис, міркування, пояснення, інструкція).

Базисна характеристика мовленнєвого розвитку та спілкування дітей шести років

До шести років у дітей зміцнюються м'язи мовленнєвого апарату, діти вже можуть правильно вимовляти всі звуки (як голосні, так і приголосні) рідної мови.

Регулюють силу голосу: за вказівкою вихователя знижують чи підвищують голос залежно від ситуації, у спілкуванні з однолітками

користуються помірною силою голосу. Встановлюється переважно помірний темп мовлення (у розповідях, переказах, скоромовках темп може уповільнюватися чи прискорюватися). Користуються питальною та окличною інтонацією, виражальними засобами передають різні емоції (сум, гнів, радість, здивування тощо). Діти оволодівають змішаним типом мовленнєвого дихання, збільшується тривалість видиху (4-6 с), оволодівають фразовим та логічним наголосом у словах.

У мовленні дітей шостого року життя ще наявні окремі випадки неточної вимови звуків *p, ш, ж, ч, г* та звукосполучень *щ, дж, дз*. Порушення звуковимови можуть бути пов'язані з органічними вадами мовленнєвого апарату або зі зміною молочних зубів на постійні, наприклад: у дітей з'являються міжзубні шиплячі (*ш* замість *сь, з - ць, ж - зь*), пом'якшена вимова інших приголосних звуків. Спостерігається неточність у вимові важких багатоскладових слів зі збігом приголосних.

Діти оволодівають прийомами звукового аналізу слів: визначають кількість слів у реченні, кількість звуків у слові, місце звука у слові (перший, другий... останній), виокремлюють голосні та приголосні звуки, користуються схемою звукового аналізу слів. Поділяють слова на склади, виділяють склад.

У словнику дітей налічується 3500-4000 слів. Дитина вживає в активному мовленні усі частини мови. Помітно збільшується кількість абстрактних понять, що характеризують взаємовідносини між людьми, морально-етичних понять (чемність, хоробрість, ввічливість, дружбу, гостинність), узагальнених понять (речі, тваринний світ, транспорт, засоби пересування).

Діти легко добирають антоніми і синоніми, з інтересом виконують різні вправи зі словами (добирають ознаки предмета, властивості, якості, дії і, навпаки, за ознаками, якостями впізнають предмет). Починають розуміти і правильно пояснювати слова-омоніми, переносне значення слів. Користуються образними виразами, порівняннями. Знають прислів'я, фразеологізми, вживають їх у нестимульованому мовленні. Діти оволодівають граматичними категоріями рідної мови, переважно правильно вживають відмінкові закінчення, узгоджують прикметники, дієприкметники, числівники з іменником, числівником у роді, числі та відмінку. Правильно використовують кличну форму іменників. Легко утворюють за вказівкою вихователя нові слова за допомогою суфіксів, префіксів (іменники, дієслова, прикметники) та складні граматичні форми, ініціативні щодо мовленнєвих ігор на словотворення.

У мовленні користуються різними реченнями як простими, так і складними, зі сполучниками та сполучними словами, з однорідними членами, прямою мовою (в одному складному реченні налічується 10-15 слів). На пропозицію вихователя складають окличні, питальні, розповідні, безособові речення, речення зі вставними словами. Дають оцінку мовлення, помічають і виправляють граматичні помилки у мовленні товаришів, власному та дорослих.

Водночас мовлення дітей шести років ще не позбавлене граматичних помилок, які трапляються у відмінкових закінченнях (складні форми з чергуванням приголосних), вживанні невідмінюваних іменників, слів, що мають одне число (множину чи однину, у відмінюванні деяких займенників, числівників; порушення порядку слів у реченні).

Діти шести років виявляють ініціативу в спілкуванні з дорослими, звертаються до них з різними запитаннями. Будують діалог у стимульованому мовленні на запропоновані теми. Використовують звертання, вставні слова у першій репліці діалогу та частки (стверджувальні, заперечні) у другій репліці діалогу. Відповідно до ситуації спілкування застосовують без нагадування ввічливі слова та форми мовленнєвого етикету. Підтримують розмову, що виникла між кількома дітьми.

Оволодівають навичками зв'язного мовлення: складають описові розповіді різного типу відповідно до композиційної структури, контаміновані (сюжетно-описові), сюжетні за картинками, з власного досвіду за зразками та планом вихователя. Без допомоги дорослого вміють передати зміст знайомої казки, мультфільму, вистави; розповісти про події, свідком яких дитина була (що трапилося по дорозі, на відпочинку, в транспорті), про що дітям читали вдома.

За зразками та планом вихователя складають творчі розповіді, продовжують розповідь, розпочату вихователем, об'єднують опорні слова у творчу розповідь, складають розповіді за сюжетною ігровою обстановкою; коротенькі розповіді-міркування, розповіді-пояснення. Переказують знайомі художні тексти різної складності й композиції за планом вихователя та за частинами. Оцінюють прослухані розповіді, які були записані на магнітофон.

Базисна характеристика мовленнєвого розвитку та спілкування дітей семи років

За умов правильного мовленнєвого розвитку та відсутності органічних недоліків органів мовленнєвого апарату звукова культура мовлення дітей семи років досягає вельми високого рівня розвитку. Дитина абсолютно правильно й чітко вимовляє всі звуки рідної мови ізольовано, у звукосполученнях, словах та фразах відповідно до норм літературної вимови.

У неї добре розвинений фонетичний слух, диференціює близьке й схоже у словах, легко помічає і виправляє допущені помилки звуковимови, порушення наголосу, застосовує діалектизми та говірки. Відповідно до ситуації регулює силу голосу (голосно, тихо, помірно, пошепки) та темп мовлення (швидко, помірно, повільно). У дитини змішаний (діафрагмально-нижньореберний) тип мовленнєвого дихання, плечі опущені, вона дотримується пауз, логічних наголосів, інтонаційних засобів виразності. Доречно використовує питальну, розповідну та окличну інтонації; обмежено – паралінгвістичні засоби виразності (міміку рухи, жести).

До семи років завершується процес фонематичного розвитку дитини, формуються досить тонкі диференційовані звукові образи слів і окремих звуків. З'являється усвідомлення звукового складу рідної мови.

Розвиток усвідомлення звукової сторони рідної мови є центральним новоутворенням психічного розвитку дитини в дошкільному віці. Діти оволодівають прийомами звукового та складового аналізу слів як за схемою звукового аналізу, так і без неї. Розрізняють і виокремлюють голосні та приголосні звуки, тверді й м'які приголосні; визначають кількість слів у реченні, складів та звуків у слові, наголошений склад. Дитина повністю готова до навчання грамоти (читання і письма).

Орієнтування у звуковій системі рідної мови є міцним підґрунтям для засвоєння дітьми граматичної будови мовлення, дає можливість дитині орієнтуватись у складних співвідношеннях граматичних форм, від одних звукових форм до інших.

До семи років завершується засвоєння морфологічної системи української мови: дитина засвоює усі граматичні категорії (рід, число, відмінкові закінчення); типи відмін і дієвідміни. Відбувається розмежування окремих граматичних форм за відмінами, дієвідмінами, особами, які раніше дитина заміщувала і допускала помилки; засвоюються усі поодинокі граматичні форми.

Дитина засвоює синтаксичну структуру рідної мови. У її мовленні наявні всі типи речень як простих, так і складних, зустрічаються всі види сполучників і сполучних слів. На прохання дорослого вона складає наказове, розповідне, окличне речення, з однорідними членами, з прямою мовою, зі вставними словами. В одному реченні може налічуватися до 18 слів.

Дитина надзвичайно легко утворює нові слова (з різних частин мови) за допомогою суфіксів, префіксів, двох слів; споріднені однокореневі слова тощо. Виявляє ініціативу у словотворчих іграх. За словами О.Гвоздева, рівень оволодіння рідною мовою, якого дитина досягає у дошкільному віці, є досить високим. Дитина оволодіває усією складнішою системою граматики,

найтоншими закономірностями морфологічного й синтаксичного ладу, поодинокими граматичними формами таким чином, що мова, яку вона засвоює, справді стає для неї рідною, знаряддям мислення і спілкування.

У словнику дитини, який розширюється до 5 тис. слів, наявні усі частини мови. Дитина оперує узагальнювальними словами різного порядку, абстрактними поняттями, словами іншомовного походження, складними словами (різної структури), стійкими загальноживаними словосполученнями. Розуміє й розрізняє близькі за значенням слова та переносне значення слова; добирає синоніми, антоніми, омоніми, епітети, метафори, багатозначні слова тощо. Дитина доречно вживає образні вирази, фразеологічні звороти. Знає прислів'я, приказки, утішки, загадки, скоромовки. Володіє формулами мовленнєвого етикету відповідно до ситуації (привітання, прощання, знайомства, вибачення, подяки, прохання, зустрічі, компліменту), формами звертання до дорослих і дітей.

За кількісною та якісною характеристикою словник дитини досягає такого рівня, що вона може вільно спілкуватися з дорослими й дітьми, підтримувати розмову на будь-яку тему, що в межах її розуміння. Дитина доречно й точно добирає синоніми, а також слова, в яких відображено диференційований підхід на позначення предмета (зимовий, весняний, осінній одяг; повітряний, водний транспорт), професійної належності. Повністю зникає словотворення.

На сьомому році життя мовлення дитини стає структурно складнішим, тобто більш розгорнутим, логічним і послідовним. Вона засвоює як діалогічну, так і монологічну форми мовлення. Вільно, невимушено вступає в розмову з дітьми, дорослими (як знайомими, так і незнайомими), підтримує запропонований діалог відповідно до теми; не втручається в розмову інших; будує стимульований, запропонований діалог відповідно до ситуації (групове мовлення), відповідає на запитання, звернені до неї, відповідає за змістом картин, художніх творів. Відповіді на запитання розгорнуті, з монологічними вставками. Виконує словесні доручення, звітує про їх виконання, доручення, передає діалог попереднього спілкування.

До семи років діти оволодівають контекстивним мовленням, різними типами монологічного мовлення: повідомлення, розповідь (опис, роздум, пояснення). Вони самостійно складають розповіді з власного досвіду про предмети, іграшки, картинки, явища, творчі розповіді на тему чи за планом, запропонованим вихователем, або на самостійно обрану тему чи складений план.

Уміють домислювати події, які відсутні на картині, поділяти на логічно завершені частини сюжетну картину, художній текст, придумують до частин

назву; об'єднують в єдину розповідь кілька сюжетів (розповіді за серією картин, порівняльні розповіді), складають казки, загадки, розповіді про смішні епізоди.

Переказують казки і художні оповідання за вказівкою вихователя. Самостійно розповідають знайомі казки, передають сюжети мультфільмів, телепередач. Уміють пояснити майбутній сюжет малюнка, конструкції, аплікації, якогось виробу, хід наступної гри, як пройти до якоїсь знайомої дітям установи тощо.

До семи років у дітей формується нова інтелектуальна функція мовлення, що планує і регулює практичні дії дитини. Досягнуті результати мовленнєвого розвитку дитини в дошкільні роки дають можливість їй легко засвоювати програму навчання у школі. Різні сторони мовлення дитини вдосконалюються упродовж її шкільного навчання.

3. Розлади мовленнєвої діяльності: причини та шляхи усунення.

Розлади мовлення значною мірою (залежно від характеру розладів) негативно впливають на весь психічний розвиток людини, відбиваються на його діяльності, поведінці. Розлади мовлення можуть виникати при органічних і функціональних захворюваннях нервової системи. При органічних захворюваннях вони можуть бути обумовлені ураженням певних відділів головного мозку, що забезпечують мовну функцію. Мовленнєві розлади або порушення мовлення – це широкий круг психопатологічних явищ, що виявляється в мовній поведінці (мовне збудження, стереотипії, химерність, уповільнення, розпад мовлення, нерівномірність темпу і ритму, “бурмочуча” мовлення, скандована мовлення і т.і.).

Вивченням розладів мовлення займалися такі вчені як Э. Бейн, М. Бурлакова, Т.Г.Візель, Б. Гріншпун, Ст. Коган, А. Лурія, С. Ляпідевський, О. Правдіна, Ф. Рау, М.Г.Хватцев, Ст. Шкловський, Л. Цветкова та ін.

Виділяються різні форми (види) мовної патології, кожна з яких має свою симптоматику і динаміку проявів.

Порушення мовлення можуть бути двох видів: афатичні (афазії моторні, сенсорні, амнестичні, номінальні) та неафатичні (дизартрію, акінетичний та істеричний мутизм).

Афатичні розлади мовлення.

Афазія - розлад мовлення, при якому частково або повністю втрачається можливість користуватися словами для вираження думок і спілкування з оточуючими, при цьому функції апарату артикуляції і слуху зберігаються. Афазія підрозділяється на моторну, сенсорну, амнестичну.

Найчастіше гострий розвиток афазії спостерігається при порушенні мозкового кровообігу, декілька рідше – при ударах мозку, епі- та субдуральних гематомах (гематома субдуральна - травматичний крововилив безпосередньо у мозку; епідуральна гематома – травматичний крововилив, що виникає між внутрішньою поверхнею кісток черепа і твердою мозковою), осередковому менінгоенцефаліті (запалення головного мозку та його оболонки), пухлинах мозку.

Афазія може носити стійкий або скороминущий характер. Скороминущі порушення мовлення обумовлені перш за все транзиторними порушеннями мозкового кровообігу, що виникають в результаті стенозу лівої середньої мозкової або лівої сонної артерії (звуження патології отвору артерії внаслідок патології її клапану). Транзиторні порушення мовлення можуть спостерігатися також при асоційованій мігрені.

Моторна афазія характеризується втратою здатності вимови слів, мовлення маловиразною, сповільнене, вимовлювані слова спотворені в результаті ускладнення формування звуків і складів, а також слів. Страждає також процес перемикання з однієї мовної одиниці (звук, слова) на іншу. Зовні це виявляється так званою персеверацією – коли людина наче застрягла на одному складі або слові, посторюючи його у відповіді на всі питання. Граматична будова мовлення неправильна (аграматизм або так званий «телеграфний стиль» – наприклад, людина уникає прийменників, не узгоджує слова у роді та числі). У важких випадках афазії зберігається вимова лише окремих слів ("мовний ембол" – людина повторює одне слово або мовний зворот, супроводжуючи його різною, в залежності від теми розмови, мімікою, виразом обличчя). Порушується внутрішня мова. Моторна афазія часто поєднується з геміпарезом (асиметричне ураження мозку).

Сенсорна афазія – втрата здатності розуміння мовлення оточуючих. Елементарний слух збережений, але фонемних слух порушений. Унаслідок відсутності слухового контролю порушується і моторна (експресивна) мова. Хворі сенсорною афазією говорять багато, але незрозуміло. Слова вимовляються неправильно. Часто один звук (буква) замінюється іншим – вербальні парафазії. В результаті мовлення незрозумілою і представляє собою потік безглуздих звуків, що позначаються термінами "словесна окрошка", "словесний салат". Але хвора людина не усвідомлює, що говорить неправильно, що в неї – мовний дефект. Хворий сприймає своє мовлення як цілком нормальне, звичайне, а от мовлення інших людей йому незрозуміле. Поєднання моторної і сенсорної афазій позначається як тотальна афазія.

Амнестична афазія. Найбільш характерною межею цього порушення мовлення є випадання з пам'яті назви предметів. На заміну хворий

використовує позначення функції або якості предмету. При амнестичній афазії хворому допомагає підказка.

Номінальна афазія – порушення здатності називати слова. Людина повністю усвідомлює, що саме хоче сказати, перед її мисленнєвим зором з'являється відповідна картинка, але хворому важко дати назву предмету чи явищу, тож він пояснює її описово, парафразом, наприклад, кішка – тварина, пухната, живе в домі. Якщо часто спілкуватися з такою людиною, то можна навчитися досить легко і правильно її розуміти. Номінальна афазія за своїми проявами схожа на амнестичну афазію, проте остання – тимчасова, може виліковуватися повністю, характеризується тим, що людина просто забула слово, яке раніше використовувала без проблем. У випадку номінальної афазії людина не може дібрати необхідну назву, тому що вона цієї назви не сприймає, проблема не в пам'яті, а у неможливості відтворення номінації.

Інколи можуть спостерігатися псевдоафазії, наприклад, у хворих істерією. У цьому випадку мовлення втрачається повністю, тоді як хворі з органічною афазією завжди зберігають якісь елементи мовлення.

Неафатичні розлади мовлення.

До них відносять дизартрію, акінетичний та істеричний мутизм.

Дизартрія - порушення мовлення, що виникає в результаті ураження м'язів мовного апарату: м'якого неба, гортані, губ. Гостра дизартрія може розвинути в результаті порушення інервації апарату артикуляції (недостатня кількість нервових клітин, які забезпечує зв'язок органів з центральною нервовою системою) при розладах мозкового кровообігу або при ураженні півкуль мозку, при міастенії (захворювання нервової та м'язової систем, що виявляється в підвищеною слабкістю та швидкою втомленістю різних груп м'язів). При дизартрії мовлення стає неясним, нечленованою на смислові відрізки, з носовим відтінком. Граматична будова не порушується. У важких випадках мовлення незрозуміле, швидше перетворюється на нечленороздільне мукання (анартрія).

Акінетичний мутизм характеризується відсутністю зовнішнього контакту з оточуючими через втрату свідомості. Хворий лежить нерухомо з розплющеними очима, рухи яких збережені, може фіксувати поглядом предмет, стежить за його переміщенням, але не говорить, не вступає в контакт. Больові та сильні звукові подразники викликають рухову реакцію. Розвиток акінетичного мутизму пов'язують з пошкодженням дієнцефально-мезєнцефальних утворень та їх ствольних активуючих компонентів.

Істеричний мутизм – відсутність мовлення і спроб до вимовлення слів. Виникає найчастіше після негативних емоцій в осіб з істеричними рисами характеру. Взагалі-то до появи істеричного мутизму можуть призвести

психологічно важливі для конкретної людини життєві ситуації. У такі моменти людина може намагатися говорити, але не бути спроможною на це фізично. Через якийсь час, коли людина вже спокійна, мовлення несподівано повертається.

За іншою класифікацією розлади усного мовлення можуть бути розділені на два типи:

1) вислови фонативного (зовнішнього) оформлення, які називають порушеннями вимовної сторони мовлення;

2) вислови структурно-семантичного (внутрішнього) оформлення, які називають системними або поліморфними порушеннями мовлення:

а) порушення голосоутворення;

б) порушення темпоритмічної організації вислову;

в) інтонаційно-мелодичні порушення;

г) порушення звуковимовної організації.

Розлади усного мовлення:

1. Дисфонія (афонія) - порушення голосу, порушення фонації, вокальні порушення, що проявляються в порушенні сили, висоти і тембру голосу.

2. Брадилалія - патологічно сповільнений темп мовлення. При сповільненому темпі мовлення виявляється тягучо розтягнутим, млявим, монотонним.

3. Тахілалія – патологічно прискорений темп мовлення. При прискореному темпі – квапливий, стрімкий, напористий.

4. Заїкання – порушення темпо-ритмічної організації мовлення, обумовлене судним станом м'язів мовного апарату.

5. Дислалія – порушення звуковимовлення при нормальному слухові та підлягаючій зберіганню інервації мовного апарату, дефекти звуковимовлення, фонетичні дефекти.

6. Ринологія – порушення тембру голосу і звуковимовлення, обумовлені анатомо-фізіологічними дефектами мовного апарату, гнусавість.

7. Дизартрія – порушення вимовної сторони мовлення. Дизартрія є наслідком органічного порушення центрального характеру, що приводить до рухових розладів.

Особливу групу складають порушення, обумовлені анатомічними дефектами апарату артикуляції. У психолінгвістичному аспекті порушення вимови розглядаються або як наслідок несформованості операцій розрізнення і пізнавання фонем (дефекти сприйняття), або як несформованість операцій відбору і реалізації (дефекти продукування), або як порушення умов реалізації звуків.

При анатомічних дефектах порушення носять органічний характер, а при їх відсутності - функціональний.

1. Алалія – відсутність або недорозвинення мовлення внаслідок органічного ураження мовних зон кори головного мозку у внутрішньоутробному або ранньому періоді розвитку дитини. Це один з найбільш складних дефектів мовлення, при якому операції відбору і програмування порушені на всіх етапах породження і прийому мовного вислову, унаслідок чого виявляється несформованою мовна діяльність дитини.

Система мовних засобів (фонемних, граматичних, лексичних) не формується, страждає мотиваційно-спонукальний рівень породження речення. Мовні механізми не сформовані.

2. Афазія – розлад мовлення, що полягає у втраті здатності користуватися словами і фразами як засобом вираження думки внаслідок ураження певних зон кори головного мозку. Синоніми: розпад, втрата мовлення.

Вивченням афазії займалися багато учених. Серед дослідників-афазіологів на сьогодні найвагомішими є роботи Ст. Шкловського, Л. Цветкова, М. Бурлакова, Т.Візель т.і. Афазія у дітей зустрічається значно рідше, ніж у дорослих та істотно відрізняється за своїми проявами.

Афазія є результатом:

- пухлин мозку, запальних процесів в корі головного мозку;
- судинних захворювань і порушення мозкового кровообігу;
- важких черепномозкових травм.

Загальноприйнятою є нейропсихологічна класифікація афазій А. Лурія. Нейропсихологічний підхід до організації вищих кіркових функцій А. Р. Лурія є продовженням нейрофізіологічних відкриттів І. Павлова, а також нейропсихологічних поглядів Л.С. Виготського, А. Н. Леонтьєва та інших психологів.

А. Лурія розрізняє шість форм афазій:

1. Сенсорна афазія – акустико-гностична Верніке (збігла афазія). Психіатр Верніке описав, що афазія, яку він назвав сенсорною, виникає при ураженні відділу лівої півкулі, що викликає порушення розуміння мовлення при сприйнятті його на слух.

2. Акустико-мнемоністична афазія виникає при ураженні середніх і задніх відділів скроневої області. В її основі лежить зниження слухово-мовленнєвої пам'яті, яке викликане підвищеним гальмуванням слухових слідів. Коли хвора людина сприймає та усвідомлює нове слово, то з пам'яті зникає попереднє слово.

3. Семантична афазія виникає при ураженні тім'яно-потиличної області. Спостерігаються труднощі при пошуках потрібного слова або довільної назви предмету. При семантичній афазії втрачається розуміння метафор, прислів'їв, приказок, крилатих висловів, людиною не виявляється в них переносний сенс.

4. Аферентна моторна афазія має два типи. Перший - порушення просторового синтезу рухів різних органів апарату артикуляції й повна відсутність ситуативної мовлення. Другий - порушення диференційованого вибору способу артикуляцій і синтезу звукових і складових комплексів, що входять до складу слова.

2.5. Еферентна моторна афазія – Мовлення характеризується скандуванням, відсутністю плавності, зниженням ролі інтонаційних, емоційних і мімічних компонентів, загальним збідненням, особливо за рахунок дієслів, виникає «телеграфний стиль», людину важко зрозуміти.

2.6. Динамічна афазія - при ураженні зон активації, регуляції і планування мовної діяльності. Повна неможливість активного розгортання висловлювання. При динамічній афазії правильно вимовляються лише окремі звуки, повторюються без труднощів артикуляцій слова та короткі пропозиції, проте комунікативна функція мовлення все ж виявляється порушеною.

Розлади письмового мовлення.

При порушенні продуктивного вигляду написаного тексту варто говорити про розлади письма, при порушенні рецептивної письмової діяльності - розлади читання.

Дисграфія - часткове специфічне порушення процесу письма. Букви в словах перемішані або пропущені, структура звукоскладу спотворена.

Діслексія – часткове специфічне порушення процесу читання. Виявляється проблемами пізнання і пізнавання букв; в ускладненнях, пов'язаних зі злиттям букв і складів в слова, що призводить до неправильного відтворення звукової форми слова.

Порушення письма і читання у дітей викликані складнощами в оволодінні уміннями і навиками, необхідними для повноцінного здійснення цих процесів. За даними дослідників, ці складнощі обумовлюються дефектами усного мовлення (за винятком оптичних форм), несформованістю операцій звукового аналізу, нестійкою довільною уваги.

Окремий клас становлять ще три типи порушень у сприйнятті мовлення.

Словесна глухота – майже повна втрата слухового сприйняття з нездатністю до повторення або написання слів під диктовку з відносним збереженням мовлення та спонтанного письма. Сприйняття (розуміння)

візуального або написаного мовного матеріалу переважає над слуховим сприйняттям інформації. Ураження зазвичай локалізуються безпосередньо в первинній слуховій зоні кори. Причиною може бути інфаркт мозку, крововилив або пухлина.

Словесна сліпота (алексія) – відсутність здатності читати і, часто, розрізняти кольори при збереженні побіжності мовлення, розуміння мовлення, повторення, письма під диктовку (алексія без аграфії). Ураження зазвичай зачіпає ліву кори головного мозку і зорові асоціативні зони, а також волокна мозолистого тіла, що сполучають праву і ліву асоціативні зорові зони. У більшості хворих спостерігаються побіжні симптоми, наприклад, порушення пам'яті через судинні зміни. В окремих випадках причиною може бути пухлина або крововилив.

Ехолалія – обмін репліками, що не проникає в семантику (несвідоме повторення слів співрозмовника).

Лікуванням мовленнєвих розладів займається лікар-логопед.

Цікавим є той факт, що людина, що живе у білінгвістичному суспільстві, менш схильна до хвороб мозку, не пов'язаних із зовнішніми факторами ушкодження. У двомовних людей, які щодня говорять на двох мовах велику частину свого життя, настання, наприклад, старечого недоумства затримується на декілька років в порівнянні з людьми, що знають тільки одну мову. До такого висновку прийшли канадські дослідники з Йоркського університету в Торонто. д л

Дослідники припускають, що використання двох мов покращує кровопостачання мозку і стимулює нервові зв'язки між мозковими клітками. Людина, що послугується двома мовами, краще засвоює нову інформацію, їй легше сконцентруватися, вона легко переходить від однієї мови до іншої, легко пристосовуючись до іншої лексичного набору, граматичної системи, фонетичного оформлення, так само легко вона пристосовується до нових обставин і орієнтується у несподіваній ситуації. Дослідники пов'язують здатність білінгвів швидко перемикається й утримувати увагу зі звичкою відсікати другорядну на момент інформацію. Таким чином, припускають вони, у двомовних людей можливостей зберегти гостроту реакцій мозку і в літньому віці більше, ніж у моноязичних побратимів.

"Перехід з мови на мову залучає до роботи зазвичай пасивні області мозку і забезпечує всім їм здорову розумову зарядку", – говорить керівниця дослідження професор Елен Белосток. Белосток та її співробітники проаналізували стан 184 пацієнтів з ознаками старечого недоумства, в основному хвороби Альцгеймера, що поступово руйнує пам'ять.

Ці хворі з 2002 р. по 2005 р. лікувалися в торонтській Клініці відновлення пам'яті, причому одна половина з них була двомовною, а інша половина – мономовною. І ось виявилось, що у двомовних перші симптоми недоумства стали виявлятися в середньому у віці 75 років, а у мономовних на чотири роки раніше, тобто у віці 71 року. Різниця зберігалася навіть з урахуванням культурних відмінностей, іміграцій, рівня освіти, професії та навіть статі. Отже двомовність явно відсувала настання хвороби, хоч і не запобігало їй.

Канадське Альцгеймеровське товариство високо оцінило це дослідження, яке підтвердило, що підтримка розумової активності – ефективний засіб боротьби зі старечим недоумством.

Так само і пацієнти з мовленнєвими розладами, що за здорового стану спілкувалися не менш ніж двома мовами, швидше виліковуються і взагалі менш підвладні хворобам. У цих людей тренований мозок, який краще сприймає спеціальні лікувальні вправи.

КОМПЛЕКС КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗАЛИШКОВИХ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Модульна контрольна робота №1

Рівень I

1. Внутрішнє мовлення має чотири види:
{~говоріння, мовчання, письмо, слухання
=говоріння, аудіювання, письмо, читання
~читання, письмо, мовчання, мислення
~мислення, мовчання, письмо, читання}
2. Який підхід до мови сприяв становленню теорії мовлення, породив функціональну стилістику, функціональну граматику тощо?
{~семантичний
~семантико-синтаксичний
~функціонально-граматичний
=функціональний}
3. Мовлення – це:
{~система звукових і графічних знаків, що виникла на певному рівні розвитку людства
~це процес опосередкованого й узагальненого відображення у мозку людини предметів об'єктивної дійсності
=спілкування, контакт між людьми, обмін думками і почуттями, інформацією
~це процес передавання й сприймання повідомлень за допомогою вербальних і невербальних засобів}
4. Мовлення в процесуальному значенні має синонім:
{~мовленнєвий продукт
=мовленнєва діяльність
~мовленнєвий жанр
~мовленнєвий стан}
5. Хто зазначав, що смисловий бік мовлення формується у мовця від змісту до вираження, а сприймається слухачем – від вираження до змісту?
{~А. Лурія
=Л. Виготський
~А. Н. Соколов
~П. Я. Гальперін}
6. Хто вказував, що в кожному конкретному моменті мовленнєва діяльність є одночасно і сьогодення, і продукт минулого?
{~Бодуен де Куртене
~В. Вундт}

~О. О. Потебня
=Ф. де Соссюр}

7. Механізми пам'яті характеризуються такими властивостями:

{~акцентування, схематизація, гіперболізація
~якість, інтенсивність, тривалість
~зосередженість, стійкість, обсяг
=запам'ятовування, збереження, розуміння, відтворення}

8. Кодовий перехід з акустичного коду на код внутрішнього мовлення (на код думання – мислиннєвий код) – це:

{~говоріння
~письмо
~читання
=аудіювання}

9. Основною особливістю внутрішнього мовлення є його:

{~непідготовленість
~підготовленість
=предикативність
~модальність}

10. До онтогенетичних ранніх форм пам'яті належить:

{~довготривала пам'ять
=мимовільна пам'ять
~короткотривала пам'ять
~одномоментна пам'ять}

11. Розрізняють три основні види мислення:

{=предметно-дійове, наочно-образне, теоретичне
~логічне, теоретичне, наочне
~послідовне, довільне, логічне
~теоретичне, предметно-дійове, нелогічне}

12. Структурною одиницею мисленнєвого процесу є:

{=розумові дії
~говоріння
~артикуляційні дії
~слухання}

Рівень II

1. Опишіть розвиток мовлення в онтогенезі та філогенезі. У чому специфіка кожного етапу?

2. У формі таблиці презентуйте особливості внутрішнього та зовнішнього мовлення, назвавши критерії їх творення.

Модульна контрольна робота №2

Рівень I

1. Які прояви у дитини дозволяють діагностувати затримку темпу розвитку мовлення:
 - {=відсутність слів у дитини до 1 року
 - ~відсутність зв'язного мовлення у дитини до 5 років
 - ~наявність окремих слів, при відсутності зв'язного мовлення до 3 років у дитини з затримкою психічного розвитку
 - ~ відсутність слів у дитини до 5 років}
2. Які прояви у дитини на 2—3 році життя дозволяють діагностувати: розвиток мовлення в межах вікової норми?
 - {=наявність окремих слів
 - ~наявність сформованої правильної звуковимови
 - ~наявність сформованого зв'язного мовлення
 - ~наявність сформованих лексико-граматичних конструкцій}
3. До симптомів ініціального періоду мовленнєвого онтогенезу належать:
 - {=відхилення домовленнєвого розвитку звуконаслідувань
 - ~поява перших слів у віці після 1 року 4 місяців
 - ~артикуляційна диспраксія
 - ~усі запропоновані варіанти}
4. Своєчасний розвиток невербальних навичок є передумовою активного формування:
 - {~мислення
 - ~письмового мовлення
 - =усного мовлення
 - ~внутрішнього мовлення}
5. При перериванні зв'язку між сферою особистості і мовленнєвими центрами діти втрачають так зване:
 - {=довільне мовлення
 - ~індивідуальне мовлення
 - ~логічне мовлення
 - ~монологічне мовлення}
6. Домовленнєвий розвиток має:
 - {~відкритий характер
 - ~закритий характер
 - ~статичний характер
 - =динамічний характер}

7. Абсолютно особливий процес, який детермінований не знизу, а зверху, тією формою практичної і теоретичної діяльності, яка існує на даному рівні розвитку суспільства – це:

- {~розвиток немовляти
- =дитячий розвиток
- ~розвиток дорослої людини
- ~розвиток людини похилого віку}

8. Діти якого року життя легко помічають і виправляють мовленнєві неточності, огріхи й помилки як у мовленні інших, так і у своєму власному?

- {~четвертого
- ~п'ятого
- =шостого
- ~сьомого}

9. У словнику дитини, який розширюється до 5 тис. слів, наявні:

- {~дієслов
- ~іменники
- ~займенники
- =усі частини мови}

10. Наприкінці четвертого року життя дитини ситуативне мовлення поступово замінюється:

- {~усним
- ~діалогічним
- ~монологічним
- =контекстовим}

11. Причиною порушень звуковимови при дизартрії найчастіше є:

- {~органічне ураження органів артикуляційного апарату
- ~наслідування неправильної вимови
- ~психологічні травми дитини
- =ураження ЦНС дитини у перинатальний період}

12. Часткове специфічне порушення 94процесу читання:

- {=дислексія
- ~дисграфія
- ~дискалькулія
- ~дисграфія}

Рівень II

1. Опишіть причини, мотиви та проблеми заїкання як специфічної мовленнєвої афазії. Які продуктивні шляхи його усунення Вам відомі?

2. У чому полягає загальне недорозвинення мовлення? Які причини його зумовлюють.

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ І ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. МОВНЕ САМОСТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНЦІВ НА ТЛІ ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ НАРОДІВ СВІТУ

План:

1. Витоки теорії мовленнєвої діяльності:
 - античний погляд на мовленнєву діяльність;
 - розвиток теорії мовленнєвої діяльності у період Середньовіччя та епохи Відродження.
2. Становлення теорії мовленнєвої діяльності в ХІХ столітті.
3. Досягнення науки ХХ століття у вивченні мовленнєвої діяльності.
4. Стан науки про мовленнєву комунікацію початку ХХІ століття. Основні напрямки розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. / Ф. С. Бацевич. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. 52–104. Ахутіна Т.В. Порождение речи. – М., 1989.
2. Загнітко А.П. Основи мовленнєвої діяльності: навчальний посібник (для студентів денної, безвідривної та очно-заочної прискореної форми навчання). – Донецьк: Схід, 2001.
3. Казарцева О.М. Культура речевого общения. – М.: Наука, 1999.
4. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – М., 1997.
5. Львов М.Р. Основы теории речи. – М.: Просвещение, 2000.
6. Супрун А.Е. Лекции по теории речевой деятельности. – Минск, 1996.

Завдання:

I. Дайте відповіді на запитання (письмово):

1. Визначення мови (за Гумбольтом).
2. Чому мова обмежує усвідомлення світу.
3. Як ви розумієте «усвідомлення мовлення» (за О. Потебнею).
4. Назвіть три аспекти мовних явищ (за О. Щербою) та поясніть їх взаємозв'язок.

Тема 2: МОВЛЕННЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

План:

1. Сучасні погляди на природу мови.
2. Роль мови у формуванні суспільної свідомості.
3. Лінгвопсихологічна характеристика мовленнєвої діяльності та спілкування.
4. Характеристика проблеми мовленнєвої діяльності в науковій літературі:

- традиційні погляди на мовлення як діяльність у науковому доробку провідних вітчизняних та зарубіжних лінгвістів;
- новітнє потрактування мовленнєвої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. / Ф. С. Бацевич. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. 52-104. Ахутина Т.В. Порождение речи. – М., 1989.
2. Загнітко А.П. Основи мовленнєвої діяльності: навчальний посібник (для студентів денної, безвідривної та очно-заочної прискореної форми навчання). – Донецьк: Схід, 2001.
3. Казарцева О.М. Культура речевого общения. – М.: Наука, 1999.
4. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – М., 1997.
5. Львов М.Р. Основы теории речи. – М.: Просвещение, 2000.
6. Супрун А.Е. Лекции по теории речевой деятельности. – Минск, 1996.

Завдання:

Підготуйте повідомлення, реферат, презентацію на одну із тем:

1. Мова і мислення: спільне та відмінне.
2. Мовленнєва діяльність: структура і компоненти.
3. Ідеї В.Гумбальда й психолінгвістика
4. Ідеї І.Бодуена де Куртене й психолінгвістика
5. Ідеї О.Потебні й психолінгвістика
6. Мова тварин в системі принципів мовленнєвої діяльності.
7. Основні стадії мовлення: філогенез, онтогенез. їх специфіка.
8. Гіпотези про походження мовлення.

ТЕМА 3. МОВА, МОВЛЕННЯ, МИСЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВІ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

План:

1. Основні поняття наукового апарату дослідження.
2. Мова як особлива знакова система.
3. Мовлення: поняття, терміни.
4. Мова та мовлення: спільне й відмінне.
5. Мовлення та його міжпредметний аспект.
6. Мислення і мовлення: їх узаємозв'язок.
7. Мова, мовлення та процеси реченнєвомисленнєвої діяльності.
8. Мова і свідомість.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. / Ф. С. Бацевич. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. 52–104. Ахутина Т.В. Порождение речи. – М., 1989.
2. Загнітко А.П. Основи мовленнєвої діяльності: навчальний посібник (для студентів денної, безвідривної та очно-заочної прискореної форми навчання). – Донецьк: Схід, 2001.
3. Казарцева О.М. Культура речевого общения. – М.: Наука, 1999.
4. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – М., 1997.
5. Львов М.Р. Основы теории речи. – М.: Просвещение, 2000.
6. Супрун А.Е. Лекции по теории речевой деятельности. – Минск, 1996.

Завдання:

1. Спробуйте придумати та обґрунтуйте 3-4 мовленнєві ситуації, в яких не бажано використовувати пряму тактику мовленнєвого впливу.
2. Виконайте вправу на концентрацію уваги під час мовленнєвого акту: візьміть коробку сірників і, рахуючи їх, водночас розповідайте якусь історію.
3. Розкрийте другий етап породження мовленнєвого висловлювання (етап виникнення задуму висловлювання).

ТЕМА 4: ОСНОВА ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ

План:

1. Характеристика етапів розвитку мовлення.
2. Різновиди мовлення за формою вираження думки: їх характеристика.
3. Основні види мовленнєвої діяльності:
 - продуктивні види мовленнєвої діяльності;
 - рецептивні види мовленнєвої діяльності.
4. Основні компоненти мовленнєвої діяльності: мова, діяльність, предмет, засоби та способи реалізації, продукт і результат.
5. Механізми мовлення: мотивація та мовленнєва інтенція.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. / Ф. С. Бацевич. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. 52–104. Ахутина Т.В. Порождение речи. – М., 1989.
2. Загнітко А.П. Основи мовленнєвої діяльності: навчальний посібник (для студентів денної, безвідривної та очно-заочної прискореної форми навчання). – Донецьк: Схід, 2001.
3. Казарцева О.М. Культура речевого общения. – М.: Наука, 1999.
4. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – М., 1997.
5. Львов М.Р. Основы теории речи. – М.: Просвещение, 2000.

Завдання:

Поміркуйте над питаннями та запишіть короткі висновки у зошит:

5. Оперуючи терміном «критичний вік для засвоєння мовлення», опишіть умови за яких герой Кіплінга Мауглі міг би стати повноцінною людиною.

6. Чому неможливо поставити в лабораторних умовах експеримент, що ставився над «дикими дітьми» природою?

7. Перерахуйте основні періоди засвоєння мовлення дитиною.

8. Чому існує кореляція між фізичним розвитком дитини та засвоєнням мовлення.

9. Чи можна твердити, що дитина створює свою «проміжну» граматику?

ТЕМА 6. ВИСЛОВЛЮВАННЯ. МОВЛЕННЄВИЙ АКТ

План:

1. Висловлювання як розгорнуте мовленнєве повідомлення.
2. Процес висловлювання, його особливості.
3. Компоненти мовленнєвої ситуації.
4. Характеристика етапів породження висловлювань.
5. Мовленнєвий акт, його зміст.
6. Структура та типологія мовленнєвого акту.
7. Моделі породження мовлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. / Ф. С. Бацевич. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. 52-104. Ахутина Т.В. Порождение речи. – М., 1989.
2. Загнітко А.П. Основи мовленнєвої діяльності: навчальний посібник (для студентів денної, безвідривної та очно-заочної прискореної форми навчання). – Донецьк: Схід, 2001.
3. Казарцева О.М. Культура речевого общения. – М.: Наука, 1999.
4. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – М., 1997.
5. Львов М.Р. Основы теории речи. – М.: Просвещение, 2000.
6. Супрун А.Е. Лекции по теории речевой деятельности. – Минск, 1996.

КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ ТА ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

1. Оберіть правильну відповідь:

Мова – це:

- а) графічні і фонематичні коди, які використовуються з метою комунікації.
- б) система кодових знаків і відношень між ними, що зумовлені законами і закономірностями даної мови;
- в) графічні і фонематичні коди, які використовуються з метою комунікації.

2. Оберіть правильні відповіді:

Кодова система знаків може бути:

- а) графічною;
- б) синтаксичною;
- в) звуковою;
- г) фонематичною.

3. Наведіть приклад прояву закономірностей української мови.

4. Наведіть приклади Мертвої мови, визначте ознаки мови, яку можна позначити мертвою.

5. Виберіть правильну відповідь:

Жива мова – це мова, знакова система якої:

- а) використовується з метою комунікації;
- б) здатна до розвитку у відповідності з етапи історичного розвитку суспільства;
- в) побудова у відповідності до законів і закономірностей, визнаних у країні, де вона вживається.

6. Функціями мови є: ... (назвати і дати визначення).

7. Як ви розумієте слова „мова для себе і через себе для інших”?

8. У чому проявляється єдність мови як системи (розгляд єдності з 3-х боків).

9. Виберіть правильну відповідь:

Розвивальна функція мови полягає у тому, що:

- а) мова впливає на розвиток психічних процесів людини;
- б) мова впливає на розвиток суспільства і суспільство впливає на розвиток мови;
- в) мова впливає на розвиток особистості людини;
- г) мова впливає на руховий і культурний розвиток людини.

10. Виберіть правильні відповіді:

Структурними елементами мови є:

- а) висловлювання;
- б) морфема;
- в) надфразна єдність;
- г) речення;
- д) слово.

11. Мовлення – це:

а) складний психофізіологічний процес, який характеризується як кінцевий результат мовленнєвої діяльності з використанням системи кодових знаків конкретної мови;

б) система кодових знаків і відношень між ними;

в) універсальний засіб навчання і виховання ;

г) правильної відповіді немає.

12. Мовлення – це:

а) засіб вираження змісту культури;

б) засіб мислення певної етнічної групи людей;

в) засіб індивідуального мислення;

г) правильної відповіді немає.

13. Структурними одиницями мовлення є:

а) висловлювання;

б) морфема;

в) речення;

г) діалогічна єдність;

д) с/с;

е) синтагма

14. Найменша одиниця мовлення:

а) синтагма;

б) речення;

в) текст;

г) висловлювання;

д) правильної відповіді немає.

15. Зовнішнє мовлення – це:

а) мовлення, спрямоване на комунікацію та взаємодію з іншими людьми;

б) мовлення, що протікає у мисленнєвому плані;

в) мовлення, що характеризується фрагментарністю і супроводжується мімікою, жестами.

г) правильної відповіді немає.

16. Формування зовнішнього мовлення є:

а) усне;

б) егоцентричне;

в) писемне;

г) монолог.

17. Визначить особливості егоцентричного мовлення.

18. Продуктивними видами мовленнєвої діяльності є:

а) монолог;

б) читання;

в) діалог;

г) письмо;

д) говоріння;

е) слухання.

19. Діалогічне мовлення – це:
- а) мовлення, обумовлене ситуацією і контекстом попереднього висловлювання;
 - б) основний засіб спілкування;
 - в) послідовність знакових одиниць, обмежених смисловим зв'язком, основними ознаками якого є цілісність і завершеність;
 - г) правильної відповіді немає.
20. Типами монологу є:
- а) репліка;
 - б) розповідь;
 - в) ситуативне мовлення;
 - г) опис.
21. Контекстне мовлення – це:
- а) мовлення – повідомлення про факти дійсності, які знаходяться у певних причинних зв'язках;
 - б) зв'язне мовлення, яке може бути зрозумілим тільки в конкретній ситуації;
 - в) мовлення, яке супроводжує дії, жести, міміку, складається з окремих, не пов'язаних між собою слів;
 - г) правильної відповіді немає.
22. Перерахуйте функції мовлення.
23. У чому виявляється особливості спілкування дитини з ровесниками.
24. У чому реалізується гносеологічна функція мовлення.
25. Синтезований період формування мовлення в онтогенезі – це:
- а) перший рік життя;
 - б) 2-2,5 роки життя;
 - в) 3-3,5 роки життя;
 - г) 4-4,5 роки життя;
 - д) правильної відповіді немає.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ
«МИСЛЕННЄВІ ТА КОМУНІКАТИВНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ»

1. Витоки теорії мовленнєвої діяльності: античний погляд на мовленнєву діяльність.
2. Розвиток теорії мовленнєвої діяльності у період Середньовіччя та епохи Відродження.
3. Становлення теорії мовленнєвої діяльності в ХІХ столітті.
4. Досягнення науки ХХ століття у вивченні мовленнєвої діяльності.
5. Стан науки про мовленнєву комунікацію початку ХХІ століття. Основні напрямки розвитку.
6. Сучасні погляди на природу мови.
7. Роль мови у формуванні суспільної свідомості.
8. Лінгвопсихологічна характеристика мовленнєвої діяльності та спілкування.
9. Характеристика проблеми мовленнєвої діяльності в науковій літературі:
10. традиційні погляди на мовлення як діяльність у науковому доробку провідних вітчизняних та зарубіжних лінгвістів.
11. Новітнє потрактування мовленнєвої діяльності.
12. Основні поняття наукового апарату дослідження.
13. Мова як особлива знакова система.
14. Мовлення: поняття, терміни.
15. Мова та мовлення: спільне й відмінне.
16. Мовлення та його міжпредметний аспект.
17. Мислення і мовлення: їх узаємозв'язок.
18. Мова, мовлення та процеси реченнєвомисленнєвої діяльності.
19. Мова і свідомість.
20. Характеристика етапів розвитку мовлення.
21. Різновиди мовлення за формою вираження думки: їх характеристика.
22. Основні види мовленнєвої діяльності.
23. Продуктивні види мовленнєвої діяльності.
24. Рецептивні види мовленнєвої діяльності.
25. Основні компоненти мовленнєвої діяльності: мова, діяльність, предмет, засоби та способи реалізації, продукт і результат.
26. Механізми мовлення: мотивація та мовленнєва інтенція.
27. Особливості розвитку різних видів мовленнєвої діяльності в дітей молодшого шкільного віку.
28. Новітній погляд на мовлення та екологію мовлення.
29. Екологія мовлення в лінгводидактичному аспекті.
30. Психологічні та педагогічні чинники формування екології мовлення учнів початкових класів: проблеми та шляхи вдосконалення.
31. Висловлювання як розгорнуте мовленнєве повідомлення.
32. Процес висловлювання, його особливості.

33. Компоненти мовленнєвої ситуації.
34. Характеристика етапів породження висловлювань.
35. Мовленнєвий акт, його зміст.
36. Структура та типологія мовленнєвого акту.
37. Моделі породження мовлення.
38. Комунікативний процес як основа спілкування.
39. Природа і структура комунікативного процесу.
40. Етапи в розвитку комунікації.
41. Види комунікації, їх особливості.
42. Характеристика типів комунікації.
43. Основні функції комунікації, їх класифікація.
44. Зміст поняття спілкування.
45. Види та рівні процесу спілкування.
46. Три сторони процесу спілкування, їх взаємозв'язок.
47. Моделі спілкування.
48. Особливості масово інформаційної діяльності.
49. Специфічні аспекти спілкування у навчанні.
50. Моделювання ситуацій професійної діяльності.
51. Комунікативність суб'єкта спілкування.
52. Мовленнєві вміння фахівця, їх структура та характеристика.
53. Комунікативна атака як метод професійного контакту у спілкуванні.
54. Емоції та їх контроль у процесі спілкування.
55. Аналіз впливу особистісних характеристик на процес професійного спілкування.
56. Метакомунікація: сучасні напрями аналізу.
57. Фатична мета комунікація.
58. Фази метакомунікативного акту.
59. Статус метакомунікативних одиниць.
60. Метакомунікативні одиниці як носії контекстуалізуючої, соціально-дейктичної та інтерсуб'єктної інформації.
61. Уміння говорити та слухати.
62. Прийоми ефективного слухання.
63. Просторово-часовий чинник спілкування.
64. Роль вербальних і невербальних засобів у навчально-виховному процесі.

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ САМОСТІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота №1 (8 год)

Тема: Загальнотеоретичні принципи дисципліни

I. Робота із першоджерелами:

1. Запропонуйте коротку характеристику основних моделей мовлення (3-4 речення).
2. Сформулюйте сутність концепції А.Н. Хомського щодо теорії мовленнєвої діяльності.
3. Назвіть принципи побудови зовнішнього та внутрішнього мовлення.
4. Перерахуйте особливості внутрішнього мовлення (використайте теоретичні положення Л.Виготського).
5. Сформулюйте джерела та витoki теорії мовленнєвої діяльності.

Теми рефератів та повідомлень:

1. Мова як складний механізм узагальнення.
2. Передумови виникнення мовлення у прадавніх людей. Еволюція мовленнєвого спілкування.
3. Мова і мовлення, їх значення для людини.
4. Структурні одиниці мови, їх характеристика.
5. Значення комунікативної функції мовлення для становлення повноцінної особистості.
6. Мова – діяльність людського духу.
7. Мова – відбиття культури народу.
8. Мова – умова думки.
9. Мова як чинник обмеження пізнання світу.
10. Мова як умова спілкування.

Методичні вказівки виконання самостійної роботи №1:

1. Відповідь на кожне запитання повинна містити аналіз поставленої проблеми в контексті сучасних теорій мовленнєвої діяльності (психолінгвістичний, патопсихологічний та інші підходи). Відповідь має бути по суті, чіткою та лаконічною.
2. Під час характеристики концепцій, теорій, моделей мовленнєвої діяльності враховуйте теоретичні положення тих науковців, чия роль у становленні теорії мовленнєвої діяльності є вагомим.
3. Відповіді на запитання обов'язково супроводжуйте прикладами та лінгвістичними ілюстраціями, за бажанням – схемами, таблицями, презентаціями, доповідями в електронному вигляді.
4. Тематика рефератів та повідомлень запропонована як додатковий вид самостійної роботи для студентів, які були відсутні на практичному занятті із відповідної теми.

Література:

1. Бацевич Ф.С. Нариси з комунікативної лінгвістики. – Львів : Світ, 2003. – 342с.

2. Белянин В.П. Психолінгвістика. – М.: Наука, 2007. – 426с.
3. Загнітко А.П., Домрачева І.Р. Основи мовленнєвої діяльності. – Донецьк: ДНУ, 2001. – 352с.
4. Ковалевська Т.Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування. – Одеса: Астропінт, 2001. – 356с.
5. Колшанский Г.В. Паралінгвістика. – М.: Наука, 1974. – 275с.
6. Леонтьев А.А. Основы психолінгвістики. – М.: Свет, 1999. – 343с.
7. Крижанская Ю.С., Третьяков В.П. Грамматика общения. – М.: Колизей, 1999. – 214с.

Самостійна робота №2 (6 год)

Тема: Специфіка і структура мовленнєвої діяльності людини.

I. Робота із першоджерелами

1. Визначте дефініцію «мовленнєвий акт». Які інтерпретації цієї наукової парадигми існують у сучасній лінгвістиці.
2. Схарактеризуйте структуру і складники мовленнєвого акту.
3. Дайте характеристику основним формам мовленнєвої діяльності, вказавши специфічні сторони кожної із них.
4. Укладіть перелік наукових праць за останні 5 років, що презентують динаміку репрезентації поняття «мовленнєвий акт» у системі сучасних лінгвістичних/нелінгвістичних напрямів.

II. Теми рефератів та повідомлень:

1. Історія виникнення поняття акт мовлення.
2. Типи мовленнєвих актів.
3. Сучасні концепції в системі розробки теорії мовленнєвих актів.
4. Мовленнєвий акт в системі комунікації.
5. Стадії створення мовленнєвого акту.
6. Специфіка мовленнєвого акту тварин.

Методичні вказівки виконання самостійної роботи №1:

1. Відповідь на кожне запитання повинна містити аналіз поставленої проблеми в контексті сучасних теорій мовленнєвої діяльності (психолінгвістичний, патопсихологічний та інші підходи). Відповідь має бути по суті, чіткою та лаконічною.
2. Під час виконання завдання №2 рекомендовано застосувати табличну або схематичну форму репрезентації матеріалу.
3. Відповіді на запитання обов'язково супроводжуйте прикладами та лінгвістичними ілюстраціями, за бажанням – схемами, таблицями, презентаціями, доповідями в електронному вигляді.
4. Тематика рефератів та повідомлень запропонована як додатковий вид самостійної роботи для студентів, які були відсутні на практичному занятті із відповідної теми.

Самостійна робота №3 (6 год)

Тема: Процеси породження та сприйняття мовлення

1. Дайте відповіді на запитання:

1. Різновиди мовлення за формою вираження думки: їх характеристика.
2. Основні види мовленнєвої діяльності:
 - продуктивні види мовленнєвої діяльності;
 - рецептивні види мовленнєвої діяльності.
3. Основні компоненти мовленнєвої діяльності: мова, діяльність, предмет, засоби та способи реалізації, продукт і результат.
4. Механізми мовлення: мотивація та мовленнєва інтенція.

Література:

1. Бацевич Ф.С. Нариси з комунікативної лінгвістики. – Львів : Світ, 2003. – 342с.
2. Белянин В.П. Психолінгвістика. – М.: Наука, 2007. – 426с.
3. Загнітко А.П., Домрачева І.Р. Основи мовленнєвої діяльності. – Донецьк: ДНУ, 2001. – 352с.
4. Ковалевська Т.Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування. – Одеса: Астропринт, 2001. – 356с.
5. Колшанский Г.В. Паралінгвістика. – М.: Наука, 1974. – 275с.
6. Леонтьев А.А. Основы психолінгвістики. – М.: Свет, 1999. – 343с.
7. Крижанская Ю.С., Третьяков В.П. Грамматика общения. – М.: Колизей, 1999. – 214с.

Методичні вказівки виконання самостійної роботи №3:

1. Відповідь на кожне запитання повинна містити аналіз поставленої проблеми в контексті сучасних теорій мовленнєвої діяльності (психолінгвістичний, патопсихологічний та інші підходи). Відповідь має бути по суті, чіткою та лаконічною.

2. Під час характеристики концепцій, теорій, моделей мовленнєвої діяльності враховуйте теоретичні положення тих науковців, чия роль у становленні теорії мовленнєвої діяльності є вагомим.

3. Під час підготовки відповідей на запитання №3,4 запропонуйте дефініції вказаних понять із повною вказівкою на джерело інформації.

4. Відповідь на запитання №4 повинна базуватися на теорії О.Леонтьєва:

У породженні висловлювання найдоцільніше виділити такі етапи:

1 етап – мотив.

2 етап – думка (мовленнєва інтенція).

3 етап – внутрішнє слово (внутрішнє програмування, семантичний запис) – це передмовленнєві стадії.

4 і 5 етапи – перехід до зовнішнього мовлення:

а) лексичне розгортання + граматична конструкція;

б) смислова структура + граматична структура;

в) перехід від глибинних синтаксичних структур до поверхових і т. д.

6 етап – слово (зовнішнє мовлення) – результат мовлення.

Самостійна робота №4 (8 год)

Тема: Процеси породження та сприйняття мовлення

I. Робота із першоджерелами:

1. Основні етапи формування мовлення у дітей.
2. Матеріал та методи дослідження в теорії мовленнєвої діяльності.
3. Розкрити другий етап породження мовленнєвого висловлювання (етап виникнення задуму висловлювання).
4. Дати характеристику третьому етапу формування мовленнєвої діяльності (етапу „семантичного запису”).
5. Перехід до акустичного й графічного мовлення.
6. Особливості розвитку різних видів мовленнєвої діяльності в дітей молодшого шкільного віку.

II. Теми презентацій (мультимедійних проєктів):

1. Формування мовленнєвої діяльності в стадії онтогенезу: основні теорії, концепції, перспективи.
2. Формування мовленнєвої діяльності в стадії філогенезу: принципи, наслідки.
3. Основні етапи формування мовлення у дітей на основі вікового принципу.
4. Передумови виникнення мовлення.
5. Фактори, що впливають на процес породження мовленнєвої діяльності.

Методичні вказівки виконання самостійної роботи №4:

1. Відповідь на кожне запитання повинна містити аналіз поставленої проблеми в контексті сучасних теорій мовленнєвої діяльності (психолінгвістичний, патопсихологічний та інші підходи). Відповідь має бути по суті, чіткою та лаконічною.
2. Під час характеристики концепцій, теорій, моделей мовленнєвої діяльності враховуйте теоретичні положення тих науковців, чия роль у становленні теорії мовленнєвої діяльності є вагомим.
3. Відповіді на запитання обов'язково супроводжуйте прикладами та лінгвістичними ілюстраціями, за бажанням – схемами, таблицями, презентаціями, доповідями в електронному вигляді.
4. Мультимедійні проєкти та презентації повинні складатися не більш ніж із 10 слайдів, що містять текстову інформацію та ілюстрований матеріал. У ході підготовки відповідної роботи враховуйте останні сучасні методики розробки проблеми.

Література:

1. Бацевич Ф.С. Нариси з комунікативної лінгвістики. – Львів : Світ, 2003. – 342с.
2. Белянин В.П. Психолінгвістика. – М.: Наука, 2007. – 426с.
3. Загнітко А.П., Домрачева І.Р. Основи мовленнєвої діяльності. – Донецьк: ДНУ, 2001. – 352с.
4. Ковалевська Т.Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування. – Одеса: Астропринт, 2001. – 356с.
5. Колшанский Г.В. Паралінгвістика. – М.: Наука, 1974. – 275с.
6. Леонтьев А.А. Основы психолінгвістики. – М.: Свет, 1999. – 343с.
7. Крижанская Ю.С., Третьяков В.П. Грамматика общения. – М.: Колизей, 1999. – 214с.

Самостійна робота №5 (6год)

Тема: Показники розвитку мовлення дітей раннього віку

Підготуйте презентаційний проект на одну із тем:

1. Орієнтовні показники розвитку мовлення дітей раннього віку.
2. Характеристика основних етапів формування мовленнєвої діяльності віку немовляти (гуління, лепет тощо).
3. Розвиток мовленнєвої діяльності дітей до трьох років
4. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку
 - молодший дошкільний вік;
 - середній дошкільний вік;
 - старший дошкільний вік
5. Мовлення дитини раннього шкільного віку.
6. Діти-Мауглі: особливості мовлення.
7. Основні причини дитячих неологізмів.

Література:

1. Астапов В.М. Введение в дефектологию с основами нейро - и патопсихологии, – М., 1994.
2. Бехтерев В.М. Объективная психология. – М.: Наука, 1991. – 480 с.
3. Богуш А.М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку: навчальний посібник / А. М. Богуш – К. : Видавничий Дім «Слово», 2003р. – 344с.
4. Выготский Л.С. Мышление и речь. – М., 1982.
5. Крутій К.Л. Дитина в дошкільні роки. Програма розвитку, навчання та виховання дітей./ Крутій К.Л. – [2-ге вид.] – Запоріжжя: ТОВ "ЛШС" ЛТД, 2004. – 268 с.
6. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность./ Леонтьев А.А. – М.: Просвещение, 1969. – С. 111–115.

7. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник/ За редакцією академіка Бондаря В.І. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – 436с.

8. Теорія і практика сучасної логопедії. Збірник наукових праць: [Вип. 3.] – Н.: Актуальна освіта, 2006. – 148с.

Методичні вказівки виконання самостійної роботи №5:

Презентація із обраної теми повинна містити до 20 слайдів. Текстова інформація є обов'язковою. Ілюстративний матеріал бажано подавати в додатку до презентації. У проекті можливі відео- та аудіо ряди.

Самостійна робота №6 (6год)

Тема: Мова та її порушення. Афазія.

I. Дайте відповіді на запитання:

1. Мовна (мовленнєва) афазія: поняття, історія виникнення, етапи формування дефініції.
2. Фактори, що спричиняють мовні афазії (соціальні, генетичні, фізіологічні тощо).
3. Типи мовних афазій (загальний огляд). Симптоми афазій.
4. Моторна (експресивна) афазія.
5. Класифікація моторних афазій.
6. Причини та перспективи усунення моторних афазій.
7. Сенсорна афазія, види сенсорних афазій.
8. Шляхи усунення сенсорних афазій.
9. Семантична афазія: причини, наслідки.
10. Профілактика афазій. Двомовність як профілактика афазій.

II. Розробіть алгоритм профілактики мовних порушень у процесі формування мовленнєвої діяльності.

Література:

1. Винарская Е.Н. Дизартрия. – М.: АСТ: Астрель, 2006. – 141 с.
2. Винарская Е.Н. Клинические проблемы афазии. – М. Медицина, 2006. – 144 с.
3. Загнітко А.П., Домрачева І.Р. Основи мовленнєвої діяльності. – Донецьк: ДНУ, 2001. – 352с.
4. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – М.: Свет, 1999. – 343с.
5. Шкловский В.М., Визель Т.Г. Восстановление речевой функции больных с разными формами афазии. – М: В.Секачев, 2000. – 96 с.
6. Шкловский В.М. Организация логотерапевтической помощи: В кн. Хрестоматія з логопедії: Історичні аспекти. Дислалія. Дизартрія. Ринолалія. Навчальний посібник / за заг. ред. Шеремет М.К., Мартиненко І.В. – К.: КНТ, 2008. – с. 56-62.

Методичні вказівки виконання самостійної роботи №3:

1. Відповідь на кожне запитання повинна містити аналіз поставленої проблеми в контексті сучасних теорій мовленнєвої діяльності (психолінгвістичний, патопсихологічний та інші підходи). Відповідь має бути по суті, чіткою та лаконічною.

2. Під час характеристики концепцій, теорій, моделей мовленнєвої діяльності враховуйте теоретичні положення тих науковців, чия роль у становленні теорії мовленнєвої діяльності є ваговою.

3. Завдання №II передбачає творчий підхід (презентація, доповідь, схема, таблиця тощо), що базуватиметься на основних формах лекційної роботи під час афазій різного типу.